

MASTEROPPGAVE

Emnekode:

ST 314L

Navn på kandidat:

Anne Bakkerud og Siv Rødland

Å møte et barn

Barn med utfordrende atferd,
de voksnes holdning

Dato: 13.11.2016

Totalt antall sider: 64

Sammendrag

I denne masteroppgaven rettes søkelyset på hvordan barn med utfordrende atferd møtes av de voksne i barnehagen.

Tittel

«Å møte et barn» Barn med utfordrende atferd, de voksnes holdning.

Bakgrunn og formål

Vi har gjennom mange år veiledet angående barn som har hatt behov for ekstra hjelp og støtte av ulik art i barnehagene. I dette arbeidet har vi jevnlig møtt barn som har en svært utfordrende atferd. Atferden har skapt problemer for barna selv, og blitt opplevd som problematisk for andre barn og omgivelsene rundt. Det er ikke alltid vi har syntes disse barna har blitt møtt på en hensiktsmessig måte av alle voksne. Vi har derfor ønsket å se på hvordan førskolelærerne og øvrig personale arbeider for å hjelpe disse barna til å få en bedre hverdag i barnehagen. Fokuset har også vært på om de voksne har en god nok forståelse for bakgrunnen til barnas væremåte, og om problemene blir godt nok diskuterte i personalgruppa. Videre har formålet med oppgaven vært å finne ut hvilke faktorer som bidrar til positiv utvikling med mål om at dette kunne tas enda tydeligere med i den veiledningen vi gjør ute i de ulike barnehagene i vår kommune.

Problemstilling

Hvordan blir barn med utfordrende atferd møtt av de voksne i barnehagen.

Metode og utvalg

Vi valgte å ta i bruk et kvalitativt forskningsdesign for vårt masterprosjekt. I innhenting av data så vi det som hensiktsmessig å foreta intervjuer. Gjennom en kvalitativ undersøkelse med et moderert strukturert intervju som metode, ble derfor seks pedagogiske ledere og tre styrere sine erfaringer fra arbeid med barn som har utfordrende atferd kartlagt og analysert.

Masteroppgaven er videre basert på forståelse og tolkning av datamaterialet. Oppgaven tar så utgangspunkt i hvordan de voksne i barnehagen arbeider med barn som har utfordrende atferd og hva de tenker er viktig for å lykkes i dette arbeidet.

Resultater

Resultatene fra denne undersøkelsen viser at informantene har mange like måter å arbeide på med barn som har utfordrende atferd for at de skal få en bedre hverdag i barnehagen. De har også mange av de samme holdningene i forhold til disse barna. En sterk fellesnevner hos informantene er at det aller viktigste er å møte barn med forståelse og ikke kjefting. De synes det er viktig å gi barna tid, være tilstede og å kunne legge forholdene til rette for ro og trygghet. Flere informanter trekker også frem viktigheten av tydelige voksne som gir gode beskjeder, viser omsorg og tar barnet med på noe de liker og trives med. De sier også at det har stor betydning å rose barna, kunne fremheve det som er positivt siden disse barna ofte får mye korreksjon fra omgivelsene.

Konklusjon

Funnene fra denne oppgaven viser at barnehagene har en viktig rolle i arbeidet med barn med utfordrende atferd. Undersøkelsen viser at det er lettere å lykkes når en har tid og nok ressurser slik at de aktuelle barna kan følges tett, og barnegruppa deles i mindre grupper. Det betyr også mye å legge til rette for lekegrupper for slik å øve på lek og sosial kompetanse. Forståelse for barna og at de har det vanskelig har mye å si. Videre har vi kommet frem til at de voksnes holdning er av stor betydning, og det å kunne gi barna tid og vise dem respekt er viktige faktorer som må tas på alvor i arbeidet med barn med utfordrende atferd.

Abstract

This thesis focus is on how children with challenging behaviours are met by the adults in preschool.

Title

«To meet a child» Children with challenging behaviours, the adults' attitude.

Background and purpose

We have for many years supervised children who have needed extra help and support of various kinds in preschools. In this work, we regularly meet children with very challenging behaviour. The behaviour has created problems for the children themselves, and been experienced as problematic for other children and its surroundings. These children have not always been met in the most appropriate way of preschool employees. We therefore wanted to look at how preschool teachers and other staff is working to help these children to get a better everyday life in preschool. The focus also has been on whether the adults have a good enough understanding of the background of these children's behaviour and whether they are adequately discussed in the staff group. Moreover, the purpose of the thesis was to identify the factors that contribute to positive development, and use these in the guidance we do out in the various preschool in our municipality.

Research issue

How are children with challenging behaviours met by the adults in preschool?

Methodology

We chose a qualitative research design for our thesis. In collecting data we considered it appropriate to conduct interviews. Through a qualitative study with a moderated structured interview method was therefore six educational leaders and three managers with their experience in working with children with challenging behaviors surveyed and analyzed. The thesis is further based on the understanding and interpretation of the data. This study is so based on how the adults in the preschool works with children with challenging behaviors and what they think is important to succeed in this work.

Result

Results from these study show that informants have many similar ways of working so that these children will have a better everyday life in preschool. They also shares many of the same attitudes in relation to these children. A strong common denominator among informants is that the most important thing is to meet children with understanding, not scolding. They think it is important to give children time, be present and facilitate calmness and safe environment. Several informants also highlights the importance of clear adults who give good messages, showing care and do things with the children that they enjoy and thrive with. They also say it is very important to praise children, to accentuate what is positive since these children often get much correction from the environment.

Conclusion

The findings from this study show that preschools have an important role in working with children with challenging behaviours. The study show that it is easier to succeed when you have time and enough resources so that the affected children can be closely monitored and the group of children are divided into smaller groups. It also means a lot to facilitate play groups so that children can practice their play and social competence. An understanding of the children and their difficulties is important. Furthermore, we have determined that the adults' attitude is very important, and being able to give children time and show them respect are important factors that must be taken seriously when dealing with children with challenging behaviors.

Forord

I to år har vi fordypet oss i et fagfelt som byr på mange spennende og givende utfordringer. Å jobbe med barn er alltid interessant og spennende, men å kunne gi det lille ekstra til de som virkelig trenger det er ofte veldig spesielt og betyr mye. Barn med utfordrende atferd står vårt hjerte nært. Disse barna er avhengige av nære voksne som forstår, og de er avhengige av at noen tar ansvar for å hjelpe dem i en vanskelig situasjon.

Prosessen med å skrive masteroppgaven har vært både spennende og krevende. Å ha full jobb i tillegg til studier krever mye planlegging og struktur, men vi føler oss privilegerte som likevel har mestret å kunne forske på det som i arbeidslivet betyr mye for oss. Nå som siste ord blir skrevet i denne oppgaven, avsluttes dette kapittelet. Samtidig åpnes et nytt. Disse to årene og dette prosjektet har gitt oss ny innsikt, bredere kompetanse og enda større giv som vi nå vil ta med oss videre i arbeidslivet.

Gjennom arbeidet med oppgaven har det vært mange bidragsyttere, som fortjener en stor takk. Stor takk til alle førskolelærerne som stilte opp som informanter, slik at vi fikk et godt datamateriale å arbeide med.

Videre retter vi en takk til vår veileder Jan- Birger Johansen. Din faglige tyngde og smittende ro loset oss vel i havn.

Til slutt en stor takk til våre familier for forståelse og støtte underveis. Vi gleder oss til å gi dere vår fulle oppmerksomhet igjen.

Bodø, November 2016

Anne Bakkerud og Siv Rødland

Innhold

Sammendrag.....	0
Abstract.....	III
Forord	V
1.0 Innledning	1
1.1 Begrunnelse for valg av tema.....	1
1.1.1 Temaets aktualitet.....	2
1.1.2 Formålet med studien	2
1.2 Problemstilling.....	3
1.3 Forsknings spørsmål	3
1.4 Begrepsavklaringer	3
1.5 Avklaring, avgrensning og oppbygging av oppgaven.....	4
2.0 Teori	5
2.1 Atferd- ulike atferdsbegreper – definisjon	5
2.2 Utfordrende atferd – hva er det – årsaker.....	6
2.3 Barns sosial kompetanse	8
2.4 Barns emosjonelle utvikling	10
2.5 Varig atferdsendring hos barn.....	12
2.6 Metoder for å hjelpe barn med utfordrende atferd.....	13
2.6.1 Trygghet – tilknytning.....	13
2.6.2 Psykologisk førstehjelp, grønne tanker, glade barn	14
2.6.3 Forsterking/ PMTO (Parent Management Training – Oregon modellen	15
2.6.4 Steg for Steg.....	16
2.6.5 Sosial kompetanse gjennom lek.....	17
2.7 Barnehagen som arena for læring, lek og utvikling av sosial kompetanse.....	18
3.0 Vitenskapelig forskningsmetode.....	20
3.1 utfordringer	20
3.2 Forskningsdesignet- et casestudiedesign.....	21
3.2.1 Utvikling av metode for innsamling av data	22
3.2.2 Utvalget.....	22
3.3 Intervju som metode	23
3.3.1 Utvikling av intervjuguide med prøveintervju.....	24
3.3.2 Bruk av lydopptak og notater.....	25
3.4 Etske refleksjoner ved innsamling av informasjon	25
3.5 Gjennomføring av intervju	26
3.5.1 Bevissthet på vår rolle.....	26

3.5.2	Transkribering/ bearbeiding av materialet.....	27
3.5.3	Systematisering	27
3.6	Vitenskapsteoretiske refleksjoner	28
3.7	Analysen av datainnsamlingen	29
3.8	Validitet og reliabilitet.....	30
4.0	Presentasjon av forskningsfunn	31
4.1	Presentasjon av barnehagene og informantene	31
4.1.1	Barnehage 1	31
4.1.2	Barnehage 2	32
4.1.3	Barnehage 3	32
4.2	Utfordrende atferd	32
4.2.1	Begrepet utfordrende atferd.....	33
4.2.2	Kjennetegn ved utfordrende atferd	33
4.2.3	Vanskeligst å håndtere og hvorfor	34
4.2.4	Hva atferden kan være et uttrykk for	35
4.3	Metoder og tiltak.....	36
4.3.1	Å møte barn med utfordrende atferd	36
4.3.2	Metoder og/eller tiltak for å hjelpe barn med utfordrende atferd	37
4.3.3	Forutsetninger for å lykkes.....	39
4.3.4	Avgjørende om en metode og/eller et tiltak fungerer eller ikke	40
4.3.5	Hvordan barna blir møtt, og relasjon voksen-barn	40
4.4	Forebygging	42
4.4.1	Forebygge og redusere utfordrende atferd	42
4.4.2	Mest betydning i arbeidet med utfordrende barn	43
4.4.3	Veiledning og kompetanseheving.....	44
5.0	Drøfting av funn.....	46
5.1	Utfordrende atferd	46
5.1.1	Begrepet utfordrende atferd.....	46
5.1.2	Kjennetegn ved utfordrende atferd	47
5.1.3	Vanskeligst å håndtere og hvorfor	48
5.1.4	Hva atferden kan være et uttrykk for	49
5.2	Metoder og tiltak.....	49
5.2.1	Å møte et barn med utfordrende atferd.....	49
5.2.2	Metoder og /eller tiltak for å hjelpe et barn med utfordrende atferd	50
5.2.3	Forutsetninger for å lykkes.....	52
5.2.4	Avgjørende om en metode og/eller et tiltak fungerer eller ikke	53

5.2.5 Hvordan barna blir møtt, og relasjon voksen-barn	53
5.3 Forebygging	55
5.3.1 Forebygge og redusere utfordrende atferd	55
5.3.2 Mest betydning i arbeidet med utfordrende barn	56
5.3.3 Veiledning og kompetanseheving	57
6.0 Oppsummering	58
6.1 Refleksjoner rundt sentrale funn	58
6.1.1 Hvordan er de ansatte i barnehagene med sin væremåte og holdninger med på å påvirke atferden til barn som sliter og har utfordrende atferd?	58
6.1.2 Har de voksne forståelse for bakgrunnen til barnas væremåte og blir problemene godt nok diskuterte i personalgruppa?	59
6.1.3 Har personalet en felles strategi for hvordan det arbeides med barna i hverdagen, og settes det felles mål og evalueres disse fortløpende?	59
6.1.4 Hvilken rolle spiller de ulike voksnes måte å møte barna på, og på hvilken måte spiller de voksnes holdninger og bakgrunn inn i møte med disse barna?	60
6.1.5 Er det slik at barn med utfordrende atferd møter en mer regelstyrt pedagogikk som forverrer vanskene, og hva er rettferdighet i denne sammenheng?	60
6.2 Konklusjon	60
6.3 Veien videre	61
Litteraturliste	63
Vedleggsversikt	65

1.0 Innledning

Barn kommer til barnehagene med ulike forutsetninger. Deres biologi, livsvilkår og erfaring har gjort dem robuste eller sårbare for å møte livet i barnehagen. Samspillet mellom arv og miljø har allerede gjort dem ulike med hensyn til for eksempel aggresjon, tilfredshet og tillitt. De har ulik grad av sosial kompetanse å bygge videre på og har i ulik grad erfaring med å mestre. (Midthassel, Bru, Ertesvåg og Roland, 2011)

Barnehagene skal møte alle disse barna ut fra hvilket ståsted de enn måtte ha. De voksne må kunne se og forstå, og også kunne hjelpe de barna som sliter og har behov for ekstra tilrettelegging i hverdagen.

Vi har vært nysgjerrige på hvordan de voksne i barnehagene mestrer å hjelpe disse barna, og har derfor ønsket å gå forskningsmessig til veie for å få en dypere innsikt i dette. Dette førte til at vi i vårt prosjekt ønsket å intervju barnehagepersonell om deres erfaring og syn på å arbeide med barn som har utfordrende atferd. For oss er det et spennende, viktig og et stadig aktuelt tema.

1.1 Begrunnelse for valg av tema

Våre erfaringer har vi fra stillinger som førskolelærere, pedagogiske ledere i barnehager, og som spesialpedagoger i vår kommunes spesialpedagogiske fagteam. Vi har gjennom mange år arbeidet med barn som har hatt behov for ekstra hjelp og støtte av ulik art i barnehagene. I vårt arbeid som spesialpedagoger veileder vi i barnehager som har barn med spesielle behov. De fleste av disse har sakkyndig vurdering og enkeltvedtak.

I det daglige arbeidet ute i barnehagene møter vi jevnlig barn som har en svært utfordrende atferd. Atferden er ofte av en slik art at den skaper problemer for barna selv, og oppleves som problematisk for andre barn og på omgivelsene rundt. De siste årene har vi fått stadig flere saker hvor barnehagene ønsker veiledning når det gjelder barn med utfordrende atferd. Oppfølgingen av disse barna er mange ganger krevende for personalet i barnehagene. Vi opplever at personalet ofte er slitne, oppgitte og fortvilte. Barna som strever og er utfordrende, ser vi kan opptre på en måte mot noen, mens de mot andre har en helt annen atferd. Vi ser også at det er forskjell på de voksnes måte å møte disse barna på. Noen opptre forståelsesfullt

med klare grenser, men på en mild og god måte. Andre voksne diskuterer mer, viser tydelig sin frustrasjon, og klarer ofte ikke å få en like god dialog med barna som sliter.

1.1.1 Temaets aktualitet

De fleste barn under skolepliktig alder går nå i barnehager fordi begge foreldrene gjerne er yrkesaktive. Både samfunnsforhold og familiesammensetninger har endret seg betraktelig de siste ti årene. Barn har med seg ulike erfaringer når de kommer til barnehagene. Vi møter ofte familier hvor det er mine, dine og våre barn. Det eksisterer ulike ordninger for hvordan barnas boforhold er fordelt mellom mor og far. Grenser og rutiner kan være ulike. Barn, også de helt små, kan delta i flere fritidsaktiviteter på ettermiddagstid i forhold til hva som var tilfelle tidligere. På vei mot full barnehagedekning er det blitt flere barnehager, men også flere barn i gruppene.

Parallelt med dette hører man om stadig flere barn som sliter i samspill og lek med andre. Pedagogisk Psykologisk Tjeneste gir tilbakemelding om at flere barn utredes på bakgrunn av atferdsvansker. Barne og Ungdomspsykiatrien har siste år også sagt noe om at stadig flere henvises dit med mistanke om ADHD diagnose.

I vårt arbeid ser vi at den voksnes rolle er viktig. Noen ganger sees en regelstyrt pedagogikk som er styrt av et misforstått rettferdighetsprinsipp. Både voksne og barna kan være kommet i en vond sirkel hvor en også må se på systemet og organiseringen innad i barnehagen.

1.1.2 Formålet med studien

Hensikten og formålet med denne undersøkelsen er i stor grad at vi selv ønsker å få en oversikt over holdninger og arbeidsmåter ute i barnehagene når det gjelder oppfølgingen av barn med utfordrende atferd. Vi ønsker å finne ut om de voksnes holdninger er med på å begrense om man lykkes med å snu negativ atferd, og om positive voksne med en annen holdning bidrar til andre suksessfaktorer, det vil si at man lettere lykkes med å snu negativ atferd. Vi vil prøve å finne ut hvilke faktorer som bidrar til positiv utvikling, med mål om at dette kan tas enda tydeligere med i den veiledningen vi gjennom vårt arbeid gjør ute i kommunale og private barnehager i vår kommune. Hensikten med å forske på dette temaet er videre at vi ser behovet for større kunnskap om temaet, og lettere kunne komme med tips/ råd på en mer konkret måte enn vi har gjort tidligere. Målet videre tenker vi også vil være at vår økte kompetanse og den kartleggingen vi har gjort, kan bli brukt som utgangspunkt for ulike kurs og studiesirkler for personalet i barnehager som står i store utfordringer i jobben med barn som har atferdsvansker.

1.2 Problemstilling

Hvordan blir barn med utfordrende atferd møtt av de voksne i barnehagen?

1.3 Forskningsspørsmål

Vi ønsker å se på hvordan førskolelærerne og øvrig personale arbeider for å hjelpe barna med utfordrende atferd til å få en bedre hverdag i barnehagen. Følgende forskningsspørsmål er blitt formulert for å gi hjelp til å belyse problemstillingen:

- Hvordan er de ansatte i barnehagene med sin væremåte og holdninger med på å påvirke atferden til barn som sliter og har utfordrende atferd?
- Har de voksne forståelse for bakgrunnen til barnas væremåte og blir problemene godt nok diskuterte i personalgruppa?
- Har personalet en felles strategi for hvordan det arbeides med barna i hverdagen, og settes det felles mål og evalueres disse fortløpende?
- Hvilken rolle spiller de ulike voksnes måte å møte barna på, og på hvilken måte spiller de voksnes holdninger og bakgrunn inn i møte med disse barna?
- Er det slik at barn med utfordrende atferd møter en mer regelstyrt pedagogikk som forverrer vanskene, og hva er rettferdighet i denne sammenheng?

Videre vil vi sette lys på hva som kan være riktige metoder og tiltak som kan hjelpe barna når det er oppstått slike problemer.

1.4 Begrepsavklaringer

Begrepet utfordrende atferd er på mange måter vanskelig å definere. Det er et vidt begrep. Hvis vi skal forklare begrepet ut fra det vi i vanlig tale vil forbinde med disse ordene tenker vi at utfordrende atferd er atferd som er problematisk, vanskelig, uønsket og uakseptabel.

1.5 Avklaring, avgrensning og oppbygging av oppgaven

I denne masteroppgaven rettes fokuset primært mot barn med utfordrende atferd, hvilke holdninger de voksne i barnehagene har i forhold til disse barna, og hvordan de møter barna med hensyn til tiltak, tilrettelegging og samkjøring innad i barnehagen.

Begrepet utfordrende atferd forklares på flere måter. Barsøe (2010) beskriver barn med utfordrende atferd som de ville barna, dem som har behov for å bevege seg mye og lenge, og blir ville hvis de må sitte lenge i ro, og dem som aldri ser ut til å finne roen inne i seg selv, og som er svært utfordrende å være sammen med for både store og små. I oppgaven vil vi ta for oss denne gruppen barn.

Oppgaven er delt inn i seks kapitler, der innledningen er første kapittel. Der beskrives bakgrunn for valg av oppgaven, temaets aktualitet, formålet med studien, problemstilling, forskningsspørsmål, avklaring, avgrensning og oppbygging av oppgaven.

I kapittel to fremlegges teori og empiri. I dette kapittelet vil vi gjøre nærmere rede for begrepet utfordrende atferd, hva som legges i begrepet i denne oppgaven, og hva vi tenker er viktige momenter for å hjelpe barn med utfordrende atferd.

I metodekapittelet, kapittel tre, begrunnes utvalg, valg av metode og struktur.

Intervjuprosessen gjennomgås via forberedelse, gjennomføring, bearbeiding og analyse av intervjuene. Det reflekteres rundt etiske dilemma. Deretter drøftes reliabilitet, validitet og generalisering i gjennomføringen av intervjuene

I kapittel fire legges resultater for undersøkelsen frem. Her settes fokus på hva informantene legger i begrepet utfordrende atferd, metoder, tiltak og forebygging for å hjelpe barn med utfordrende atferd.

I kapittel fem gjør vi våre drøftinger og refleksjoner på bakgrunn av det vi er kommet frem til gjennom vårt forskningsarbeid.

Til slutt under kapittel seks presenteres oppsummering, konklusjon og veien videre. Her reflekteres det også over noen av de mest sentrale funnene i undersøkelsen, som igjen knyttes opp mot forskningsspørsmål og vår problemstillingen.

2.0 Teori

2.1 Atferd- ulike atferdsbegreper – definisjon

Utfordrende atferd er et begrep som kan være uklart. Når vi skal se på hvordan de voksnes holdninger påvirker væremåten til barn med utfordrende atferd vil vi se nærmere på begrepet utfordrende atferd. Begrepet utfordrende atferd brukes både i hverdagspråk og innen fagorientert terminologi. Når det snakkes om barn med utfordrende atferd blir det brukt mange forskjellige uttrykk som atferdsvansker, atferdsproblemer, atferdsforstyrrelser, utagerende atferd, sosiale og emosjonelle vansker eller aggressiv atferd. Noen av disse begrepene synes vi virker negativt ladet. Betegnelsen utfordrende atferd er for oss mer nøytral enn de andre uttrykkene. Utfordringen en har på grunn av atferden kan gjelde for menneskene rundt, men også for den som viser atferden selv. Som personer lever vi ikke isolerte fra menneskene rundt oss, men i et sosialt samspill med andre. I barnehagen er det ulike relasjoner både mellom barn- barn, og mellom barn – voksne som vil ha betydning for det enkelte barn.

Barn med utfordrende atferd har store vansker med å følge de normer og regler som er vanlige i samfunnet. I barnehagen oppfattes de som krevende, de trenger tett oppfølging og er avhengige av å ha nære voksne rundt seg store deler av dagen. Vår kollega som har studert i Danmark forteller at pedagogene der omtaler barn med utfordrende atferd som «samspilsramte», det vil si at de er rammet av dårlig samspill med omgivelsene rundt. Vi synes at denne måten å omtale disse barna på også forteller at omgivelsene rundt er viktige, og at det ikke bare er det aktuelle barnet som er årsaken til utfordringene. Sett ut fra vår egen problemstilling tenker vi at de voksne sin rolle og deres holdninger alltid vil bety mye for barna med atferds utfordringer i hverdagen. Denne tanken synes vi Ogden (2015) også støtter når han snakker om begrepet problematferd, og at det er et resultat av samspillet mellom individuelle kjennetegn og miljømessige påvirkninger. Barn påvirkes både hjemme og i barnehagen, og det vil være ulikt på hvilken måte det enkelte barn vil bli påvirket. Ogden (2015) er opptatt av mestring og barns kompetanse, og hvordan barnehagen kan forebygge vansker gjennom et godt læringsmiljø og tidlig innsats. Dette er viktig og spesielt for de barna med utfordrende atferd som er avhengig av gode relasjoner og god tilrettelegging.

2.2 Utfordrende atferd – hva er det – årsaker

I Rammeplanen for barnehage (2006) defineres barnehagens viktigste oppgave som å gi barna omsorg og nærhet, og å legge forholdene til rette for allsidig utvikling. Den sier også noe om hvordan barn opplever møte med andre, og hvordan det vil påvirke barnas oppfatning av seg selv. Det er derfor viktig å understreke at barn må møtes med tillitt og respekt. Det er viktig å bli tatt på alvor, det gir motivasjon for læring, og er grunnlaget for å utvikle tillitt både til seg selv og andre.

Barnehagen møter mange barn og skal forholde seg til dem alle på en profesjonell og anerkjennende måte. En del av disse barna har en utfordrende atferd som skaper vansker både for dem selv og andre. Vi kan si at utfordrende atferd bryter med gjeldende normer og regler. Det kan være atferd som skaper problemer for både en selv og andre i omgivelsene. Barn med utfordrende atferd kan gjenkjennes som de som krever oss mer enn andre, og kan sette oss på prøve nesten hele tiden. De kan ofte ha det vanskelig med den sosiale kontakten med andre.

Barn som viser utfordrende atferd har ofte fellestrekk som det å være ukonsentrerte og motorisk urolige. De kommer ofte opp i konfliktsituasjoner og de avreagerer i ulike situasjoner hvis de ikke får det som de vil, eller det blir stilt krav til dem som de mener er urimelige eller uklare. Det kan kanskje sies at de har en manglende selvkontroll. Årsaken til denne atferden kan være mye. Midthassel med flere (2011) har beskrevet sosiale og emosjonelle vansker barn og unge kan ha, og hva som ut fra dette kan møte skoler og barnehager. Noen av vanskene som er nevnt er innagering, språk og atferdsvansker, mobbing, vansker som følge av migrasjon, og vanskelige hjemmeforhold som kan oppstå som følge av bla flytting, oppløste/ delte hjem/ skilsmisse, omsorgssvikt, foreldres psykiske helse og lignende. Disse tingene tenker vi er årsaker som i stor grad kan være med på å gi barn en utfordrende atferd. Gjennom våre observasjoner og vår veiledning ute i barnehagene ser vi at en del av de barna med utfordrende atferd som vi har møtt, også har vansker eller bakgrunn som nevnt over. Mange årsaker kan ligge bak, og det vil være ulikt for hvordan de ulike tingene påvirker hvert enkelt barn.

Noen av de barna som sliter mest, og har den største utfordrende atferden, har vi erfart får diagnose ADHD enten på slutten av barnehagetiden, eller i tidlig skolealder. De har da blitt henviste til Barne og ungdomspsykiatrien for nærmere utredning på grunn av utfordrende atferd og/ eller vansker med sosial samhandling med andre barn. Diagnosen ADHD blir veldig forklarende på hvorfor sosial samhandling med andre barn og voksne blir så vanskelig.

Det er altså mange ting som kan være bakgrunnen for barns utfordrende atferd. Hvordan de enkelte delene påvirker hvert enkelt barn er variabelt, men at ulike opplevelser gjør en sårbar, er helt klart. Det er viktig at disse barna møter voksne som kan se og forstå, være nære og sette inn rette tiltak for hver enkelt sett ut fra utfordring, og utfra det som muligens kan være årsaken til atferden.

De voksne i barnehagen må gi sosial støtte, og ha gode holdninger til barnet uavhengig av atferden og utfordringer knyttet til denne. Ogden (2015) beskriver at noen barn er i en tidlig sosial læringsfase, og at de som oppfører seg dårlig først og fremst kan trenge mer tid til å lære seg regler og rutiner. Han trekker også frem at det i barnehagen er færre barn pr voksen enn i skolen, noe som gir gode sosiale læringsmuligheter og mer tid og veiledning til hvert enkelt barn. Personalet i barnehagen må kunne skape trygghet og være bevisst på et godt samarbeid med hjemmet for slik å kunne jobbe felles, og sammen komme frem til felles tiltak. Kinge (2015) beskriver at grenser gir trygghet, og at tydelige rammer og vennlig grensesetting er viktig. Når barn som strever møtes ulikt i barnehagen og hjemme, kanskje bor barna også delt mellom mor og far, ser vi at det ofte blir ekstra vanskelig for dem. De blir usikre på hva de skal forholde seg til, de tester gjerne ut grenser både i barnehagen og hjemme, ting endres stadig og er ulikt, og det er lite forutsigbarhet for hva de kan forvente av grenser.

Vi har i vårt arbeid erfart at pedagoger og assistenter er frustrerte over enkeltbarns atferd. De henviser til omgivelsene og forhold i barnets familie, og tenker ikke over at ulike ting i barnehagen også kan være årsak til barnets utfordringer. De kan noen ganger være kommet inn i en vond sirkel hvor problemene er mange, det er uro i barnegruppa og de synes det er vanskelig å gjøre endringer for å snu dette.

Når vi som spesialpedagoger veileder ansatte i barnehagene, kan de gi uttrykk for at mange tiltak har vært prøvd og at ingenting nytter. Vi har opplevd at de har lagt ansvaret på barnet når det ikke har greid å fungere sosialt, og at de på en måte fraskriver seg ansvar og ser ikke at egne handlinger kan eller har forverret situasjonen.

Dette er også momenter Barsøe (2010) støtter i sin litteratur. Hun setter ord på at det er mange dyktige fagfolk ute i barnehagene, mennesker som forstår at det er deres ansvar å legge til rette slik at barna kan utvikle seg godt. Hun er derimot også klar på, og setter ord på at hun har hatt opplevelser med voksne, på lik linje med oss, som har lagt ansvaret på barnet når det ikke har greid å fungere sosialt. Disse voksne har ikke sett at egne handlinger har forverret situasjonen, og blir en del av årsaken for den utfordrende atferden.

Barsøe (2010) er videre veldig tydelig på at alle barn har krav på å bli møtt med anerkjennelse fra de voksne i barnehagen, noe som er en forutsetning for all god utvikling og læring.

Kinge (2015) sier nøkkelen til de voksnes forståelse er empati, og at det er viktig å kunne se verden gjennom barnets øyne. Kinge setter også ord på at det betyr mye hvordan den voksne opptrer i møte med barn med utfordrende atferd. Barsøe (2010) nevner videre at utagerende barn ofte har lav sosial kompetanse. Leken, og de voksnes evne til å følge opp denne og ha gode holdninger her, blir derfor også svært viktig. Dette støtter Ogden (2015) når han trekker frem at barnas sosiale kompetanse og trivsel øker når de voksne i barnehagene støtter deres selvtillit og kommunikasjonsformer ved å hjelpe dem med å lytte, samarbeide og ta ansvar for egne handlinger. Fokuset er samtidig å legge til rette for det sosiale klimaet i barnegruppa.

2.3 Barns sosial kompetanse

Vi tenker at sosial kompetanser viktig, og at denne utvikles gjennom hele livet, gjennom lek og samhandling med andre mennesker. Barn mestrer med denne kompetanse å etablere kontakt med andre, det utvikles vennskap og skapes sosiale nettverk. Det er stor forskjell på hvordan både barn og voksne mestrer samhandling, men for barna er barnehagen en god og viktig arena hvor de kan lære seg å omgå andre mennesker på en god måte.

Utdanningsdirektoratet, Rammeplan for barnehage (2006) beskriver at barns trivsel er de voksnes ansvar, og at sosial kompetanse er nøkkelen til trivsel i fellesskapet i barnehagen. De sier videre at barn er sosiale helt fra fødselen av, og at de kommuniserer med voksne og hverandre både gjennom kroppslige og språklige handlinger. Deres beskrivelse av sosial kompetanse er at dette handler om å kunne kommunisere og samhandle godt med andre i ulike situasjoner. Et barn som samhandler godt med andre, kan både tilpasse seg fellesskapet og være en synlig deltaker som hevder sin plass. Forskning viser at barns evne til å etablere vennskap i stor grad henger sammen med den sosiale kompetansen deres, og at de i relasjonen til voksne og barn i barnehagen videreutvikler den sosiale kompetansen som det trenger til andre mennesker generelt. Barn med utfordrende atferd har i følge Barsøe (2010) ofte lav sosial kompetanse, og derfor vanskelig for å fungere i lek og samhandling med andre barn. Vedeler (2007) beskriver at barn med utfordrende atferd ofte kan ha problemer med å innrette seg etter normer og regler. De mangler sosial kompetanse og kan derfor ha vansker med å opprettholde vennskap og delta i sosial samhandling med andre barn. Begrepet sosial kompetanse defineres på flere måter. I følge Ogden (2015) beskrives sosial kompetanse som det å integrere tanker, følelser og atferd for å utvikle kunnskaper, ferdigheter og holdninger

som gjør det mulig å etablere og vedlikeholde sosiale relasjoner. Dette sier han fører til en realistisk oppfatning av egen kompetanse, sosial mestring på kort og lang sikt, sosial aksept og personlig vennskap.

Ogden skriver videre at denne definisjonen legger vekt på at sosial kompetanse skal være funksjonell i barns forsøk på å tilpasse seg og få venner, men også for å kunne påvirke andre og dekke egne sosiale behov. Den legger vekt på integrering av tanker, følelser og atferd for å kunne regulere oppmerksomhet, følelser og atferd for å nå mål som å etablere kontakt, utvikle vennskap og skape sosiale nettverk.

I barnehagen utvikler barn sosial kompetanse først og fremst i det daglige, uformelle samspillet med andre i hverdagen. Barna omgås gjennom lek både ute og inne, i samlingsstunder, måltider og aktiviteter styrt av voksne. De møter ulike type barn både i alder og personlighet, de gjør seg mange erfaringer i samspillet med disse og det dannes vennskap på både godt og vondt. Holland (2010) og Ogden (2015) sier barn primært tilegner seg sosial kompetanse gjennom lek, og barnehagen er dermed et godt sted for å arbeide med å styrke denne kompetanse.

Både gjennom arbeidet ute i barnehagene og gjennom erfaring med egne barn ser vi at leken er svært viktig. For barna handler mye om lek. Det lekes for at det er gøy, barna opplever mye glede, men gjennom leken oppnår de også mange ferdigheter. Det dannes vennskap og man utvikler seg selv og skaper relasjoner til andre.

Vi definerer lek slik:

Lek er en sentral aktivitet for barn og har stor betydning for barns utvikling. Lek er en handling som barn utfører i forhold til omgivelsene. Handlingen er motivert og kontrollert innenfra og ofte løsrevet fra virkeligheten slik at barnet ikke er hemmet av det virkelige liv.

I følge Holland (2013) er sosial kompetanse kanskje det mest vesentlige barn lærer i barndommen. Denne kompetansen er ikke medfødt, men forutsetter målrettet og langsiktig arbeid fra de voksnes side. Holland er klar på at den sosiale kompetanse utvikles gjennom lek, gode vennerelasjoner og en aktiv voksenrolle. Hun trekker også frem at det er klare sammenhenger mellom høy forekomst av problematferd og lavt sosialt kompetansenivå.

Leken er grunnleggende i barnas utvikling, men for å kunne delta i leken, kunne forestille seg ulike roller krever det ifølge Melaas (2014) en rekke ferdigheter.

Melaas mener det er viktig å inneha lekekompetanse, noe som innebærer at en har sosiale ferdigheter og kunne lese en sosial situasjon. En må også kunne skille lek fra ikke lek. Når er det på liksom og når er det på ordentlig? Det er viktig å kunne utvikle et leketema og samtidig kunne godta at temaet endres underveis. Lekekompetanse betyr også å ha forståelse for at en alene ikke kan bestemme hvordan et leketema skal utvikles. En må videre ha ulike erfaringer, ha kunnskap om leketemaet, kunne mestre turtaking og ha selvhevdelse og respekt for andre.

Melaas beskriver videre at alt et barn må beherske for å leke tydeliggjør hvor mange ferdigheter som egentlig skal til for å leke, og hvor mye læring som ligger i denne type hverdagsaktivitet.

Gjennom leken stimuleres også barns driv til læring. Det læres turtaking, spilleregler, sosiale koder, å ta i mot beskjeder, lytte, bli lyttet til, konfliktløsning, forhandling, fordeling, fleksibilitet, atferdsregulering, bearbeide vanskelige situasjoner, empati, mestring, prøve og feile, konsentrasjon, oppmerksomhet og å bruke fantasien.

I følge Melaas får barn i barnehagen disse grunnleggende erfaringene gjennom samvær med jevnaldrende. Denne erfaringen betyr mye og er viktig for alle barn, men spesielt for barn med utfordrende atferd. Barna får her gode muligheter for å utvikle både lekekompetanse og sosial kompetanse, men dette er krevende både for det enkelte barn, barnegruppa og fremfor alt personalet som skal støtte barna i leken.

2.4 Barns emosjonelle utvikling

Den sosiale og følelsesmessige utviklingen henger nøye sammen. Ogden (2015) beskriver at de yngste barna kan ha dype og intense følelser som tristhet, sorg, angst og sinne, men at de også kan uttrykke glede og lykke. Det kan være stor forskjell på hvordan de uttrykker følelser. Noen barn slår og utagerer når dem blir sinte, andre blir stille og trekker seg unna, mens noen igjen er flinke å sette ord på og å prate om følelsen de innehar. Barn lærer seg gradvis å regulere følelser på en alderstilpasset måte og de lærer konstruktive uttrykksformer og mestringsferdigheter som vi vil si er positivt for sosial læring. I følge Ogden (2015) legger barnets emosjonelle utvikling og fungering grunnlaget for utvikling av sosial kompetanse. Vi tenker derfor at for å ha en god sosial utvikling er man avhengige av å samtidig ha en god følelsesmessig utvikling, altså emosjonell utvikling.

Den sosiale utviklingen handler om å lære seg sosial kompetanse. Man må lære seg sosial atferd og kunne omgå andre mennesker samtidig som man må forholde seg til de normer og regler som gjelder i samfunnet.

I småbarnsalderen er barns sosiale utvikling avhengige av tydelige, omsorgsfulle og trygge voksne. Barn må oppleve å bli tatt på alvor, bli anerkjent og respektert for den de er.

Midthassel med flere (2011) trekker frem at barnehagen skal være et trygt sted å være som gir læring og glede, og at barna må møte voksne som har kunnskaper om barns psykososiale utvikling. De beskriver også at de voksne må kunne se og forstå når noe ikke er bra, og kunne sette inn tiltak for å motvirke en uheldig utvikling. På denne måten tror vi barna får tillitt til seg selv og det de mestrer, og slik blir godt rustet til de forventninger som møter dem senere i livet.

På samme måte som barn utvikler seg sosialt utvikles de også emosjonelt. Måten barn opplever og takler følelser som sorg, sinne, glede og stolthet på endrer seg med alder og de erfaringer de etter hvert gjør seg. Barn har gjerne sterkere reaksjoner og har lettere for å gråte og le, men også voksne takler følelser på ulike måter. Barns følelsesmessige utvikling handler både om hva de føler og hvordan de håndterer de følelsene de har. Det er viktig å anerkjenne at ulike barn opplever følelser forskjellig og også uttrykker dem ulikt. Barns emosjonelle utvikling viser denne seg på ulike måter i småbarnsalderen.

Barsøe (2010) beskriver disse ulikhetene når hun omtaler de ville og stille barna. De ville utagerende barna kan være uforutsigbare, kan komme borti andre slik at det oppleves negativt, og de kan bli sinte og slå. Når det gjelder de stille barna omtales de som at de har en hemmet og tilbaketrukket atferd og at de gir lite uttrykk for følelser. De beskrives også noen ganger som avvisende fordi de har et kroppsspråk som kan tolkes på denne måten.

Midthassel med flere (2011) tar opp at barn kan ha sosiale og emosjonelle vansker på bakgrunn av opplevelser de har hatt. Vi tenker at måten barn ser seg selv på er et resultat av hvilke opplevelser og erfaringer de har gjort seg, og hvilken respons de har fått fra omgivelsene. Barns selvtillit påvirkes av hvordan de tenker om seg selv og hvordan de tror andre tenker om dem. Når man får bekreftelse på at man gjør gode ting og at man er verdifull for den man er, gir det ofte et godt selvbilde. Det er viktig å være trygg på seg selv, ha tro på at man kan mestre, og at man er verdifull for den man er.

Dette synes vi Kvello (2012) beskriver godt når han omtaler selvoppfatning som alt det man tror, tenker, føler og antar om seg selv.

Ogden (2015) trekker tydelig frem at barns emosjonelle utvikling og fungering legger grunnlaget for utvikling av sosial kompetanse i de fem første årene, noe som bidrar til varig vennskap, og tilpasning i barnehagen. Disse ferdighetene vil være virksomme gjennom hele livet og er en forutsetning for nære relasjoner, for godt foreldreskap, for evnen til å holde på en jobb og til å samarbeide godt med andre.

Selv om barn har gode muligheter for positiv emosjonell utvikling i de første leveårene er disse årene i følge Ogden også sårbare. Barn er spesielt sårbare for overveldende negative erfaringer og langvarig stress. Såkalt giftig stress. Med dette menes store belastninger utover det som anses som normalt, kan ødelegge hjernens arkitektur og føre til problemer med læring og atferd, og også til emosjonelle vansker og senere psykiske helseproblemer.

Ogden trekker videre frem at disse barna likevel kan få et godt utviklingsresultat dersom de får tidlig og egnet hjelp kombinert med stabile relasjoner, omsorgsfulle og støttende omsorgspersoner. Her tenker vi de voksnes rolle i barnehagen blir spesielt viktig. Når en møter barn med utfordrende atferd i barnehagen vet man ofte ikke hva som kan ligge til grunn for dette. Det er derfor viktig de voksne er bevisste sin rolle, at de ser hvert enkelt barn ut fra dets forutsetninger, og at de er klar over deres egen væremåte kan ha stor betydning for den enkelte og dets utvikling

2.5 Varig atferdsendring hos barn

Når barnehagene har barn med utfordrende atferd er det viktig at en arbeider med mål om en atferdsendring som blir varig. Ofte handler det om å bryte uheldig utvikling – bryte negative mønstre og vonde sirkler disse barna er kommet inn i. Voksenrollen er igjen viktig. De voksne må velge riktig strategi og være bevisste på hvordan de møter disse barna. Holland (2013) beskriver at varig atferdsendring hos barn krever varig atferdsendring hos de voksne. Holland er spesielt opptatt av de voksnes rolle i relasjonen med barn som viser utfordrende atferd, og at tiltak kan settes inn både overfor barnet, overfor den voksne og overfor relasjonen. Det er ikke alltid like enkelt å vite hvordan en skal forholde seg til et barn med ADHD eller barn som stadig havner i konflikter fordi han eller hun ikke klarer å skjønne de sosiale spillereglene. Det er overfor disse man må tenke varig endring, endring som må starte hos den voksne selv.

I sin litteratur trekker Holland (2013) frem betydningen av varme og nærhet. For å få varig atferdsendring må det bygges opp tillitt og trygghet før man begynner å jobbe med den utfordrende atferden. Dersom det ikke er et fundament av trygghet, tillitt og positive

relasjoner vil man mislykkes i å få barnet til å oppføre seg bedre. Å ha gode opplevelser sammen med barnet kan ha god positiv effekt, og omfattende og systematisk bruk av ros og oppmuntring er viktig i arbeidet for varig endring.

2.6 Metoder for å hjelpe barn med utfordrende atferd

Når man skal arbeide med barn med utfordrende atferd er det viktig å finne gode metoder og tiltak for å hjelpe dem til en bedre hverdag. Det er ulike metoder og tiltak som finnes, og det kan være vanskelig å finne ut hva som er riktig for det enkelte barn siden vi alle er så ulike som mennesker.

På forhånd er det viktig å observere. Drugli (2013) er opptatt av å starte innsats tidlig i livet og kunne avdekke barn som trenger noe ekstra for slik å kunne gi tilpasset hjelp og støtte. I barnehagen må de voksne kunne se og legge merke til hva som skjer både i forhold til enkeltbarn og i grupper av barn når de er i lek og i andre hverdagsaktiviteter. På denne måten har man gode muligheter for å identifisere i hvilke situasjoner det aktuelle barnet har de største utfordringene, og hva som eventuelt er årsaken til at disse utfordringene oppstår.

Vi vil se på noen metoder og tiltak som kan brukes for å hjelpe barn som utviser utfordrende atferd.

2.6.1 Trygghet – tilknytning

Circle of security, trygghetssirkelen, er en tilknytningsmodell som lærer oss å se barnet innenfra og forstå barnets signaler bedre. Hvorfor gjør barnet som det gjør, og kan det bli møtt fra de voksne på en annen måte? Brandtzæg, Torsteinsen og Øiestad (2011) trekker frem at for små barn er tilknytning av stor betydning. Tilknytning er emosjonelle bånd mellom to personer. Nærhet til trygge voksne er avgjørende for barns psykologiske utvikling, og hvordan de har det i hverdagen. Alle barn trenger at de voksne har kjennskap til eventuelt utfordringer og har evne til å forstå dets atferd og signaler. I barnehagen går det mange ulike barn. De har forskjellige forutsetninger, og ut fra det ulikt behov for hjelp og støtte fra de voksne. I følge Brandtzæg, Torsteinsen og Øiestad (2011) er barnehagen en god nummer to for barn. Barnehagepersonellet er sammen med barnet store deler av dagen, og er ofte de voksne som har mest kontakt med barna bortsett fra foreldrene. Det er derfor viktig å kunne bruke trygghetssirkelen for å kunne forstå barnet bedre, kunne se når det har behov for støtte, og om det er noe barnet med sin atferd prøver å fortelle som det ikke mestrer. Sett ut fra trygghetssirkelen må den trygge voksne være tilgjengelig når barnet har behov. En må kunne

forstå barnet, kunne løfte og støtte det, bekrefte og skape glede. Som voksne må man være den trygge havna hvor barnet kan få trøst og søke omsorg når det er behov for det. I barnehagen er det viktig å følge barnets behov når det er mulig og når det er nødvendig kunne ta tak og ledelse. Brandtzæg, Torsteinsen og Øiestad (2011) setter ord på at barn gjennom leken og det å få venner i barnehagen er med på gjøre dem mer rustet for det sosiale livet på skolen. De setter også ord på at barn med gode sosiale ferdigheter i barnehagen har mindre psykiske problemer og bedre sosial tilpasning ved 10 års alderen enn de som mangler tidlig sosial kompetanse. For barnehagene er det derfor viktig å jobbe med trygghet siden det er viktig for all tilknytning. Voksne i barnehagen må gripe inn i leken når det er nødvendig. Det er viktig å være nær, og slik kunne skape trygghet for barnet og at barnet vet at en voksne er i nærheten. En må snakke om sosiale regler, den voksne må være bevisst, kunne støtte alle typer barn, både de forsiktige, livlige og impulsive.

2.6.2 Psykologisk førstehjelp, grønne tanker, glade barn

I barnehagen er det viktig at de voksne gir sosial støtte og forstår det enkelte barn. I boka «Sosiale og emosjonelle vansker» beskriver Midthassel med flere (2011) hvor mye det betyr at den voksne er nær og legger til rette for inkludering og setter inn riktige tiltak for hver enkelt sett ut fra deres utfordring. De voksne må kunne skape trygghet og være noen barna kan ha trygg tilknytning til. I følge Midthassel med flere er det viktig at barnehagen forebygger vansker innenfor både atferd, språk og det emosjonelle. Barnehagen er en god arena for å kunne kompensere for sosiale ulikheter ved å legge til rette for gode relasjoner mellom barna og familiene.

Psykologisk førstehjelp er et opplegg utarbeidet av psykologspesialist Solfrid Raknes. Det er utviklet både for barn og ungdom og har til hensikt å stimulere barn og unges tanke og følelsesbevissthet. Opplegget blir nå brukt i flere og flere barnehager og hjelper barn med å sette ord på vanskelige følelser og utrykke tanker de kan ha om både store og små ting. For barn med utfordrende atferd kan opplegget hjelpe dem både med å forstå egne følelser og handlinger, samtidig som de også kan hjelpes til å forstå hvorfor de andre reagerer som de gjør hvis en for eksempel har slått eller vært utagerende. På samme måte kan de andre barna hjelpes til å forstå at noen av og til gjør ting som kan oppleves som negativt for andre.

Barnehagene arbeider med dette opplegget både i samlingsstunder og mindre grupper. Det legges til rette for samtaler og barna læres til å gjenkjenne følelser både hos seg selv og andre. For alle barn er det viktig å kjenne igjen følelser som glede og redsel, tristhet og stolthet. De

læres til å forstå hvorfor andre kan reagere som de gjør, og man kan sammen lettere samtale om ting som oppstår og som kan være vanskelige. Ved å arbeide på denne måten legger man til rette for gode måter å skape tettere relasjoner og forståelse barna i mellom.

Psykologisk førstehjelp tar for seg begrepene grønne og røde tanker. Disse tankene konkretiseres med en grønn og rød bamse. Den grønne bamsen hjelper barna med å sette ord på gode positive tanker, og hvordan man kan snu ting til det positive. Den røde bamsen kan hjelpe til med å sette ord på vanskelige ting og følelser som er negative. Ut fra dette arbeides det med at røde tanker ikke må få overtaket. Barna hjelpes til å endre fokus, fra negative tanker til positive grønne tanker. Annet materiell i dette opplegget består av blant annet apper, bilder og filmsnutter.

Spesielt for barn med utfordrende atferd og andre barn som sliter med ulike ting er det viktig å få hjelp til å uttrykke og forstå egne tanker og følelser. Gjennom psykologisk førstehjelp kan det gis hjelp som vil være positivt for både barnets selvfølelse og sosiale samspill, og dermed også øke muligheten til å omgås andre gjennom lek og andre aktiviteter på positiv måter.

2.6.3 Forsterking/ PMTO (Parent Management Training – Oregon modellen

Som en metode overfor barn med atferdsproblemer beskriver Ogden (2015) Parent Management Training – PMTO. Dette er en metode beregnet for barn opp til 12 år og tar sikte på å redusere barns problematferd gjennom å utvikle og styrke foreldrenes oppdragsferdigheter. Metoden brukes ofte i barnehagene, men da ved at personalet veiledes fra sertifisert PMTO rådgiver eller terapeut, til å kunne møte det enkelte barn på hensiktsmessige måter. Målet med metoden er å gjenopprette positive relasjoner mellom voksne og barn, at negativt samspill brytes og barnets prososiale utvikling styrkes og fremmes.

I følge Ogden (2015) deles metoden inn i fem ulike områder som er:

1. Positiv involvering og kommunikasjon
2. Oppmuntring og positive konsekvenser
3. Problemløsning
4. Grensesetting
5. Tilsyn (monitoring)

For de yngste barna i barnehagealder jobber man som regel innenfor områdene 1-2 , noen ganger med område 3, problemløsning.

Metoden kan brukes både i forhold til barnegruppa generelt og spesifikt i forhold til enkeltbarn. Noen ganger jobbes det parallelt med veiledning til foreldrene dersom det er et bestemt barn med utfordrende atferd som er i fokus og som man ønsker å endre atferden til. Mål for arbeidet evalueres og settes fortløpende. Andre ganger brukes metoden generelt i barnehagene med hensikt å forebygge ulike vansker samtidig som det tilrettelegges for god kommunikasjon, forutsigbarhet og tydelighet mellom barna og de voksne.

I følge Ogden (2015) jobbes det gjennom PMTO målrettet med at barnets atferd observeres på nye måter. Endring av kommunikasjonsmønster er viktig. Både i barnehagen og hjemme er det viktig med positiv involvering og kommunikasjon mellom barn og voksne. Negative kommunikasjonsmønstre må snus, de voksne oppfordres til samarbeid med barna og vektlegging av gode og tydelige beskjeder står sentralt slik at barna føler trygghet og at kommunikasjonen blir forutsigbar og forståelig. Denne måten å jobbe på støttes også av Midthassel med flere (2011) når de beskriver hvor viktig det er med gode relasjoner, tydelighet og forutsigbarhet for å forebygge sosiale og emosjonelle vansker, altså at barn får utfordrende atferd.

Videre arbeid med PMTO modellen beskrives av Ogden (2015) med bruk av positive konsekvenser og håndfast belønning. Det gis ros, oppmuntring og noen ganger benyttes belønningsskjema som er motivasjon mens man jobber for å snu negativ sosial utvikling.

2.6.4 Steg for Steg

Drugli (2013) beskriver at barnehagen er en viktig utviklingsarena og kan være forebyggende for mange. Drugli er opptatt av at barn er særlig påvirkelige og at tidlig innsats er viktig. Steg for Steg er et program som brukes i barnehagene for å utvikle sosial kompetanse. Det bygger på det amerikanske opplegget Second Step som er utviklet av Committee for Children. Programmet brukes ofte forebyggende for å motvirke negativ atferd, og gir barnehagebarn mulighet til å trene på viktige og nyttige sosiale ferdigheter, og samtidig øke sin sosiale kompetanse. Opplegget er satt i system med rammer for samlinger med barna. Det tas utgangspunkt i følelsene glad, sint, trist og redd. Ved å jobbe med disse følelsene er målet at en skal kunne forebygge atferdsproblemer og negative konflikter ved positivt å styrke barna sin evne til empati, mestring av sinne og evne til problemløsning. Det er viktig å kunne mestre samspill med andre i de ulike miljøer en oppholder seg i. Samtidig skal en trives og opprettholde et positivt selvbylde. I følge Drugli(2013) påvirker tidligere erfaringer oss. Det vi opplever tidlig vil ha betydning for hvordan vi har det senere i livet. Drugli trekker frem at det

er viktig å ha et godt grunnlag, og at dette grunnlaget også bygges i barnehagen og senere vil ha betydning for atferd, læring og helse. Hun setter ord på at den emosjonelle utviklingen, det å føle trygghet og ha orden på følelsene har betydning. Det samme har gjensidigheten, samspillet mellom barn- barn og barn- voksen.

Ved å arbeide med Steg for Steg starter man forebygging tidlig, og man legger opp til et helhetlig tilbud til barna hvor alle jobber mot samme mål. Det bygges videre på det positive barna gjør – positiv forsterkning, i stedet for å fokusere på det negative.

Ved hjelp av blant annet ulike bilder, samtale, musikk og rollespill med håndukker som brukes både i samlingsstunder og overfor mindre grupper av barn trenes det på empati, mestring av sinne og problemløsning. Ved å jobbe med empati lærer barna å forstå og sette ord på hva en selv og andre føler. Det er viktig å kunne sette seg inn i andres sted og ha medfølelse med andre. For mestring av sinne lærer barna å gjenkjenne hvordan sinne føles, å legge merke til hva som gjør en sint, men også å anvende teknikker for å roe seg ned. For alle er det behov for å avlede seg selv og kunne mestre frustrasjon. Dette vil også være til hjelp for å kunne løse problemer og ha evne til problemløsning. Det å kunne stoppe opp, tenke seg om og også velge fornuftige løsninger er gode evner i samspill med andre når utfordrende situasjoner oppstår.

2.6.5 Sosial kompetanse gjennom lek

Lek er sentralt i barns liv. Melaas (2014) beskriver leken som en relasjonsarena, og at det å tåle å stå i relasjoner over tid er en del av livets sentrale områder. I barnehagen er det viktig å legge til rette for lek både ute og inne. Melaas er i sitt arbeid opptatt av å verne og styrke leken, og spesielt kunne legge til rette for de som sliter og som mest har behov for å styrke relasjoner og samspill gjennom lek. Barsøe (2010) nevner at utagerende barn ofte har lav sosial kompetanse og ofte mislykkes i lek sammen med andre. Leken og oppfølgingen av den mener vi på bakgrunn av dette derfor blir veldig viktig i barnehagen.

Melaas (2014) trekker frem mulighetsrommet, der gledelige og lekende relasjoner i barnehagen er utgangspunktet. Han sier noe om at de voksne må ha flere perspektiver i hodet på en gang. De voksne må også vite noe om hvordan barn kan begeistres gjennom lekende relasjoner, hvordan ubehag kan dukke opp i lek, og videre ha et svært nyansert forhold til alle barns «utenfor» posisjoner. Melaas mener det er viktig å ha kunnskap om at lekende relasjoner utfordrer alle barn, men at noen barn vil være spesielt utsatte. Her tenker vi at barn som har utfordrende atferd er spesielt utsatte. Melaas sier videre at i barnehagen vil

utfordringer for barn generelt og utsatte barn spesielt, være i samspill og vekselvirkning med hverandre. Disse utfordringene kan til tider skape små og store problemer for de voksne når barna skal støttes til lekende relasjoner i samspill med hverandre. Dette synes vi i stor grad støtter opp om at de voksnes rolle i barnehagen, og deres verdier og holdninger er veldig viktig i arbeidet med barn med utfordrende atferd. De voksne er nødt til å være i forkant av konflikter, forstå, ha oversikten samt kunne løse både små og store utfordringer i hverdagen. De voksne har i leken en svært viktig rolle med å støtte leken som er en arena hvor sosial kompetanse skal læres, og hvor barn med utfordrende atferd stadig vil møte utfordringer. Det handler som Melaas sier om å se mulighetene. Det er viktig å legge til rette for lek, og også kunne verne lek som er god og utviklende. Lekegrupper og smågrupper av barn som fordeler seg inne og ute er ofte til god hjelp for å legge til rette for lek for de som har behov for ekstra hjelp å støtte.

2.7 Barnehagen som arena for læring, lek og utvikling av sosial kompetanse

Midthassel med flere (2011) trekker frem at barn i barnehagen har ulike forutsetninger, og deres biologi, livsvilkår og erfaring har gjort dem robuste eller sårbare for å møte livet i barnehage og skole. De setter videre ord på at samspillet mellom arv og miljø allerede har gjort barna ulike i forhold til aggresjon, tilfredshet og tillitt, og at de ut fra det har ulik grad av sosial kompetanse og bygge videre på. De er også klare på at barnehagen er en viktig arena for å lære seg selv å kjenne, og lære å fungere sammen med andre.

Barnehagen blir dermed veldig viktig for utvikling av sosial kompetanse.

I følge Barnehageloven § 1(2013) skal barnehagen i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barns behov for omsorg og lek. Barnehagen skal også møte barna med tillitt og respekt, og anerkjenne barndommens egenverdi. Den skal bidra til trivsel og glede i lek og læring, og være et utfordrende og trygt sted for fellesskap og vennskap.

Rammeplanen for barnehage (2006) beskriver at barnehagen har en viktig rolle som oppvekst – og læringsarena for barn under opplæringspliktig alder. Den trekker videre frem at en av barnehagens viktigste oppgaver er å gi barna omsorg og nærhet, og å legge forholdene til rette for allsidig utvikling. Videre sier den at samspill med andre er avgjørende for barns utvikling, og at fellesskapet i barnehagen derfor er viktig som læringsarena og at vennskap blir

grunnleggende for et godt fellesskap. Barnehagen skal også legge til rette for at barna skal kunne danne vennskap.

I følge Rammeplanen blir barnehagen en viktig arena siden tidlige erfaringer med jevnaldrende har stor betydning for barns samspillsferdigheter, og gjør barnehagen til en viktig arena for sosial utvikling, læring og etablering av vennskap. Rammeplanen omtaler sosial kompetanse som å kunne samhandle positivt med andre i ulike situasjoner, og at denne kompetansen uttrykkes og tilegnes av barn i samspill med hverandre og med voksne.

Barnehagen skal også arbeide med å støtte og fremme enkeltbarns og barnegruppas sosiale ferdigheter. Personalet skal være rollemodeller og gjennom egen væremåte bidra til barnas læring av sosiale ferdigheter. Det sies videre at aktive og tydelige voksne er nødvendig for å skape et varmt og inkluderende sosialt miljø, og at anerkjennende og støttende relasjoner er et grunnlag for utvikling av sosial kompetanse.

Kvvello (2012) sier også noe om barns oppvekstmiljø og utvikling av sosial kompetanse. Han beskriver at sosialisering handler om hvordan barn gradvis utvikler seg til å bli et selvstendig og aktivt samfunnsmedlem, og at oppvekst handler om sosialisering.

Siden de fleste barn går i barnehagen betyr den som miljø mye for oppveksten til det enkelte barn, for sosialisering og utvikling av sosial kompetanse.

Kvvello henviser i sin litteratur til Transaksjonsmodellen. Dette er en modell som favner over og binder sammen flere teorier. Kjennetegnet på modellen er at person og miljø tenkes å stå i et gjensidig påvirkningsforholdt til hverandre, og at begge på denne måten utvikles over tid. Det benyttes en vid definisjon av begrepet miljø, den betegner alt som omgir et individ, men for barn i barnehage vil vi si at barnehagen som miljø står sterkt. Ut fra Transaksjonsmodellen inkluderer ikke bare miljøet fysiske forhold som er naturgitte, men også det menneskeskapt miljøet. Mennesker preger eller skaper mye av det fysiske miljøet som de er en del av, og dette miljøet preger igjen hvordan samfunn og mennesker utvikles. Transaksjonsmodellen legger altså mest vekt på det sosiale miljøet, altså de mellommenneskelige relasjoner og dette tenker vi i stor grad bekrefter hvor mye relasjoner, og miljøet i barnehagen betyr for hvert enkelt barns utvikling.

3.0 Vitenskapelig forskningsmetode

Vitenskapelig forskningsmetode er en systematisk prosess for å utforske og tilegne ny kunnskap.

Dalland (2007) sier metoden er redskapet vårt i møte med noe vi vil undersøke. Metoden hjelper oss til å samle inn data, det vil si den informasjonen vi trenger til undersøkelsen vår. Kvalitativ metode vil være best egnet når vi som forskere er ute etter dybdeforståelse av et fenomen for å finne ut hvordan og hvorfor noe er som det er. Vi ønsket å gå inn i feltet, i direkte og personlig kontakt med informantene.

I dette kapittelet starter vi med å beskrive noen utfordringer ved datainnsamling og analyse. Videre kommer en redegjørelse av forskningsdesignet. Deretter gjør vi rede for utvalget, gjennomføring og bearbeiding av data med noen etiske refleksjoner. Til slutt noen vitenskapsteoretiske tanker, litt om analysen og vi redegjør for validitet og reabilitet.

3.1 Utfordringer

Fuglseth og Skogen (2006) sier hovedutfordringen er å velge de mest hensiktsmessige metodene for datainnsamling og for analyse av data.

I følge Dalen (2011) er det tre sentrale utfordringer forskere kan møte i tolkning og teoretisering rundt eget intervju materiale. Den *holistiske feilantagelsen* er et uttrykk for at forskeren mener å være godt kjent i området som studeres. Hendelser og uttalelser kan tolkes ut fra en feilaktig forforståelse som fører til at viktige avvik ikke blir registrert og ivaretatt. *Eliteskjevhet* er et uttrykk for at forskeren legger for stor vekt på informanter som er oppgitt som nøkkelinformanter i forhold til problemstillingen. *Going native* kan beskrives ved at forskeren er kjent og familiær med problemstillingen, og kan få vansker med å trekke ut særtrekk og spesielle kjennetegn. Hvis dette oppleves kan det være et tegn på at forskeren bør ta en pause og distansere seg fra feltet. Dette var feller vi lett kunne falle i siden vi har erfaring fra feltet vi skulle forske i. Våre egne erfaringer, tanker og holdninger til barn med utfordrende atferd, og våre egne meninger kunne farge vår oppfatning av informasjonen vi fikk fra informantene. Det var en fare for at vi kunne bli for familiære i vår forskning. Derfor var det viktig at vi var klar over og bevisste på disse utfordringene gjennom vårt forskningsarbeid, for å best mulig kunne trekke ut særtrekk og spesielle kjennetegn.

3.2 Forskningsdesignet- et casestudiedesign

Skogen (2006) beskriver designet som den formen vi velger å gi forskningsprosjektet, det vil si forskningsprosjektets overordnede logikk.

Vi tenkte det var viktig å ha en prosjektplan som gav oss oversikt over det vi ønsket å undersøke, altså forskningsprosjektets design. Designet var en overliggende plan som skulle hjelpe oss å finne svar på forskningsspørsmålet.

Ut fra vår problemstilling der vi hadde til hensikt å fange opp hvordan barn med utfordrende atferd blir møtt av de voksne i barnehagen, har vi valgt å benytte oss av casestudier. Vi mener det er et anvendelig forskningsdesign siden vi spør *hvordan*.

I følge Skogen (2006) vil en nesten alltid måtte benytte et casedesign ved kvalitative forskningsintervjuer med få informanter.

Begrunnelsen for å velge en bestemt metode var at den ville hjelpe oss å samle data på en god måte, og ville hjelpe oss videre i det analytiske arbeidet. Metoden var et viktig redskap for å belyse vår problemstilling.

Fuglseth (2006) beskriver en klar sammenheng mellom design, metode og generell vitenskapsteori. Ordet teori kommer av det greske ordet blikk eller syn, og kan i denne sammenhengen relateres til en refleksjon over synet, synsmåten eller perspektivet vårt. Det var ståstedet vårt som bestemte perspektivet vårt, og på grunnlag av dette, måtte vi velge metoder, målet med forskningen og hvilke forklaringsmodeller vi ville benytte. Hensikten med forskning er å belyse en sak gjennom å lete fram kunnskaper slik at vi kan forstå den bedre. (Skogen 2006)

Ut fra vår problemstilling valgte vi å benytte oss av casestudier, siden vi mente det var et anvendelig forskningsdesign. Skogen (2006) mener casestudier egner seg godt til eksplorerende, deskriptive og forklarende studier.

3.2.1 Utvikling av metode for innsamling av data

I forhold til vår problemstilling ønsket vi å få fram de voksnes erfaringer, tanker og følelser. I følge Dalen (2011) er det kvalitative intervjuet spesielt godt egnet for å oppnå dette.

“Et overordnet mål for kvalitativ forskning er å utvikle forståelsen av fenomener som er knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet” (Dalen 2011: 15).

Vi valgte bort å bruke spørreskjema i vårt arbeide med å samle inn data for å unngå for korte og enkle svar. Alternativet å bruke spørreskjema istedenfor intervju ville gi et for snevert resultat, og vi ønsket å gå dypere inn i emnet der vi kunne få frem informantenes erfaringer og synspunkter. Ved bruk av spørreskjema er det ofte i tillegg en viss prosent som ikke svarer. Siden vi i vår forskning bare hadde ni informanter var det nødvendig å få respons fra alle i vår undersøkelse.

3.2.2 Utvalget

Thagaard (2003) beskriver et utvalg som de gruppene forskeren bruker for å få informasjon i sin undersøkelse, og utvalget bør være relativt lite i kvalitative intervjuer. Med andre ord bør antall informanter ikke være flere enn at en kan gjennomføre dyptgående analyser av dataene som blir samlet inn. Ved at en benytter seg av et for stort utvalg kan en risikere og ikke bli dyptgående nok, noe som er et av hovedmålene til en kvalitativ metode. Videre beskrives utvalget i en kvalitativ studie som strategiske. Det vil si at informantene blir valgt ut på bakgrunn av egenskaper eller kvalifikasjoner som viser seg å være hensiktsmessige i forhold til problemstillingen.

Innenfor kvalitativ intervjuforskning er valg av informanter et særlig viktig tema (Dalen, 2011).

Utvalget skal ikke nødvendigvis representere populasjonen, men det skal passe i forhold til prosjektets formål (Vedeler, 2009).

Vårt utvalg er forholdsvis lite, og består av informanter fra barnehager i vår hjemkommune. Informantene ble valgt ut på bakgrunn av egenskaper og kvalifikasjoner som er hensiktsmessige i forhold til problemstillingen. Sett i lys av vår studie, har vi valgt ut ni informanter fra tre ulike barnehager. Utvalget bestod av styrere og pedagogiske ledere fra to kommunale og en privat barnehage. Når vi skulle finne informantene våre, var kriteriene først og fremst at det var pedagoger som hadde erfaring med barn med utfordrende atferd. Alle informantene hadde erfaring med denne gruppen. De hadde erfaring med barn som hadde

vært henvist Pedagogisk Psykologisk tjeneste, blitt utredet og fått en sakkyndig vurdering og et enkeltvedtak. Det var de tilfellene det var dokumentert og fra en sakkyndig instans konkludert med behov for spesialpedagogisk hjelp. Disse barna hadde behov for et spesielt tilrettelagt tilbud. Våre informanter hadde alle hatt ansvar for barn med atferdsutfordringer.

Gjennom vår jobb som spesialpedagoger i det Spesialpedagogiske fagteamet hadde vi god oversikt over hvilke barnehager som har jobbet i forhold til denne problematikken.

Pedagogisk Psykologisk tjeneste hadde også oversikt og statistikk med hensyn til å fremskaffe aktuelle barnehager og informanter. Så ut fra egen oversikt og med anbefalinger fra Pedagogisk Psykologisk tjeneste valgte vi ut aktuelle barnehager. Vi valgte bevisst barnehager der vi ikke hadde for nær kontakt som veiledere.

Både styrere og pedagogiske ledere ble valgt som informanter. Styrere har det overordnede ansvaret i barnehagen både administrativt og pedagogisk. De skal sikre alle barn den oppfølging de har krav på, og alle skal bli ivaretatt på best mulig måte ut fra sine individuelle forutsetninger.

Pedagogiske ledere har ansvaret for den daglige oppfølgingen og tilrettelegging, setter inn tiltak for enkeltbarn, og samarbeider nærmest med øvrige fagpersoner. Naturlig nok er det pedagogiske ledere som tilbringer mest tid sammen med barna. De har den daglige kontakten med foreldre/foresatte i bringe-hentesituasjonene, og som har ansvaret for tilbakemeldinger til hjemmet.

Vårt utvalg informanter bestod av tre styrere og seks pedagogiske ledere fra tre ulike barnehager. Bakgrunnen for å ta kontakt med akkurat disse barnehagene var på grunnlag av erfaringer de hadde med barn med utfordrende atferd i den grad spesialpedagogisk hjelp hadde vært rettighetsvurdert.

3.3 Intervju som metode

Kvale & Brinkmann (2009) sier et intervju betyr egentlig en “utveksling av synspunkter” mellom to mennesker som snakker sammen om et felles tema.

Ifølge Johnsen (2006) er intervjuet en forsknings samtale i møtet mellom mennesker. I spesialpedagogiske sammenhenger er det mest vanlig å bruke semistrukturerte intervju. I disse intervjuene har forskeren på forhånd utarbeidet en intervjuguide med noen gjennomtenkte spørsmål. De kan følges opp med mer utdypende spørsmål for å få mer utfyllende informasjon.

Å gjennomføre intervju som metode, ble for oss et naturlig og mest hensiktsmessig valg for å få svar på oppgavens problemstilling.

3.3.1 Utvikling av intervjuguide med prøveintervju

Ifølge Dalen (2011) vil det være behov for en intervjuguide i alle prosjekter som anvender intervju som metode. Guiden skal omfatte sentrale spørsmål og temaer som skal dekke de viktigste områdene studien skal belyse. Det informantene forteller oss vil være vårt datamateriale, og det bør være så rikt og fyldig som mulig. For å få informantene til å åpne seg og fortelle om sine egne følelser, tanker og opplevelser er det viktig å stille spørsmål som virker forløsende. Måten vi stiller spørsmål på vil være en viktig faktor under intervjuet. Det kan ofte være gode spørsmål å be en person beskrive noe. Når informasjonen skal brukes i forskningssammenheng, er det viktig å la informanten fortelle alt den har på hjertet og at vi tar oss tid til å lytte.

Intervju som metode var et nyttig valg for å komme nært informantene, og vi fikk også anledning til oppfølgingsspørsmål underveis. For å strukturere intervjuforløpet ble et manuskript med godt formulerte spørsmål brukt som et godt hjelpemiddel for å gjennomføre samtalene.

De første minuttene av intervjuet er viktig for informantenes mulighet til å føle seg vel og avslappet. Etter hvert kan spørsmålene dreie seg mer mot de mest sentrale temaer for så bli mer generelle mot slutten av intervjuet. Den informasjonen informanten får forut for intervjuet må være belysende i forhold til hva opplysningene skal brukes til. Ut fra vår problemstilling var det viktig å gi personalet vi intervjuet trygghet til å si sine ærlige meninger og svar. For å få ærlige svar angående tanker og holdninger informantene hadde med hensyn til deres jobb med barn som har utfordrende atferd, var det viktig å gi trygghet i intervjusituasjonen. Full åpenhet hva informasjonen ville bli brukt til videre ble vektlagt.

To prøveintervju ble gjennomført i forkant. Det var med målsetning å teste om spørsmålene var klare og forståelige. Var noen spørsmål sensitive eller provoserende, eller måtte informanten inneha spesiell kunnskap for å svare? Vi måtte finne ut om intervjuet gav rom for åpenhet og utgangspunkt for å fortelle. Det var også en test på oss selv som intervjuere. Vi tenkte det var mest hensiktsmessig å prøve ut intervjuet på pedagoger som er kjent med fagterminologien. Derfor ble en spesialpedagog fra vårt eget team, og en pedagogisk leder fra en barnehage utenom vårt utvalg intervjuet. Spørsmålene ble oppfattet som relevante i forhold til vår problemstilling, og i følge tilbakemelding klare og tydelige. Lydopptaker ble brukt, og

ved avspilling ble vi klar over at vi kanskje gikk litt fort videre til neste spørsmål. Mer tid og ro ble derfor lagt vekt på under gjennomføringen av selve intervjuene.

3.3.2 Bruk av lydopptak og notater

Dalen (2011) anbefaler lydopptak under gjennomføringen av intervju for det er av stor betydning å ta vare på informantenes uttalelser. Det bidro til at det ble mer avslappet i forhold til å notere underveis. Vi skrev kommentarer når vi følte behov for å komme med oppfølgingsspørsmål senere under intervjuet. Mulighetene for å stille oppfølgingsspørsmål underveis ble også bedre. Vi kunne også notere eventuelle andre momenter under selve intervjusituasjonen vi mente var viktig å huske for videre studie. Vi hadde aldri klart å få med oss alt under intervjuene hvis vi skulle notert samtidig. Da ville mye av informasjonen blitt borte underveis.

Ingen av informantene gav uttrykk for ubehag med lydopptak. Alle som deltok fikk i etterkant tilbud om å få avspilt intervjuet, for eventuelt kunne få mulighet til å få fjernet deler hvis det var ønskelig. Ingen hadde behov for det.

3.4 Ethiske refleksjoner ved innsamling av informasjon

Vi var klar over at vi kunne møte etiske utfordringer gjennom vårt forskningsarbeid.

Ifølge Dalland (2007) innebærer det å påta seg ansvar, overfor både enkeltpersoner, institusjoner og samfunnet når en gjør en undersøkelse. Behovet for å ivareta konfidensialiteten måtte gjøres på best mulig måte. Informantene hadde krav på å bli anonymisert på best mulig måte slik at de ikke ble gjenkjent av lesere. All data vi hentet inn måtte anonymiseres, og samtidig var det svært viktig hvordan vi gikk frem og behandlet informasjonen. Et viktig stikkord for vår forskerrolle var ydmykhet.

De som ble med på prosjektet som informanter kunne avbryte sin deltakelse om de måtte ønske det. Det var også viktig for oss å gi nødvendig informasjon om forskningsprosjektet, slik at de visste hva de samtykket til.

Det har heller ikke blitt henvist til enkeltbarn i oppgaven, men innholdet ble behandlet på et generelt grunnlag. Barn har krav på beskyttelse i forskningsøyemed, og det var en utfordring vi måtte møte med absolutt sikkerhet.

Vi måtte som forskere forholde oss til samfunnets krav med hensyn til at all vitenskapelig virksomhet skal følge de prinsipper som er nedfelt i lover og retningslinjer.

Ifølge Johnsen (2006) handler etikk om å bry seg om andre personer og ta andres perspektiv. Informantene måtte føle seg trygge på at ingen andre fikk tilgang til det de hadde snakket om. Vi var bevisste på å bearbeide informasjonen på en god måte for å unngå gjenkjennelse av personer og situasjoner. Datamaterialet og informasjon ble oppbevart på en forsvarlig måte. Alle informantene er anonymisert i oppgaven, og all data ble makulert da oppgaven var ferdigstilt.

På bakgrunn av anonymisering og generell dokumentasjon av funn var det ikke nødvendig med spesiell tillatelse fra datatilsynet for innhenting av data. Personopplysninger ble heller ikke behandlet elektronisk.

3.5 Gjennomføring av intervju

Vi reiste ut til barnehagene for å gjennomføre intervjuene der. Dette var mest praktisk for informantene i en travel hverdag, og bidro til at de følte seg mest mulig avslappet. Styrer i barnehagene ble forespurt i forkant. Vi fikk disponere styrers kontor eller grupperom i barnehagen der vi uforstyrret kunne møte informantene under intervjuene.

Alle informantene ga positiv respons på vår forespørsel om å bli intervjuet i barnehagen. Vi sendte ut informasjonsbrev på forhånd med en kort beskrivelse av tema og på hvilken måte vi tenkte gjennomføringen av intervjuet.

Før vi startet intervjuet skrev alle informantene under på samtykkeerklæring. I den var det nedfelt kort informasjon, navn på veileder og våre navn med telefonnummer. Hvis noen i etterkant ville trekke seg fra undersøkelsen hadde de mulighet til det. Det var ingen som valgte å trekke seg.

Vi var begge to tilstede under alle intervjuene, byttet på hvem som stilte spørsmål, styrte opptak og noterte hvis det var nødvendig. Følte vi behov for tilleggsspørsmål underveis hadde vi begge mulighet til innspill.

Alle intervjuene ble gjennomført i løpet av tre uker. Hvert intervju varte i 30-40 minutter.

3.5.1 Bevissthet på vår rolle

Ved utvelgelsen av barnehager og informanter var det viktig for oss å ta hensyn til hvor nært vi stod pedagogene med hensyn til vår veilederrolle. Siden vi var kjent med svært mange av kommunens barnehager i vår rolle som veiledende spesialpedagoger, ville vi unngå å bruke informanter der vi var direkte inne i saker. Vi ønsket altså ikke å bruke informanter som vi var

for nær i vår jobb som veiledere. Med dette hensynet unngikk vi en solidaritetskonflikt og det bidro til en pålitelig innsamling, tolkningsprosess og formidling av data.

I følge Dalen (2011) kan forskerens solidaritet med informantene være et metodeproblem som ville påvirke vår forskning. Intervjuobjektene kunne oppleve det som vanskelig å gi uttrykk for sine ærlige meninger og tanker i en slik situasjon, og vi ville ikke få et resultat som viste et bilde av virkeligheten.

Dalen (2011) sier at et intervju ikke er en vanlig samtale mellom to samtalepartnere. Intervjueren skal ikke argumentere eller moralisere, og egne oppfatninger skal holdes utenfor.

For å få informantene til å gi oss så utfyllende og ærlige svar som mulig la vi stor vekt på å vise genuin interesse. Vi satte av god tid til hver informant til selve intervjuet, og til forberedelse og en prat i etterkant. I overkant av en time ble satt av til hvert intervju.

3.5.2 Transkribering/ bearbeiding av materialet

Å transkribere er en prosess fra muntlig til skriftlig form. Alle lydopptakene ble transkribert fra opptak til tekst. For å sikre at hele situasjonen rundt intervjuet ble gjengitt mest mulig korrekt ble dette arbeidet gjennomført ganske umiddelbart etter intervjurunden var ferdig.

Vi skrev ned absolutt alt som ble sagt av informantene under intervjuet, ord for ord. I følge Dalland (2007) bevarer man på den måten mest mulig av det som opprinnelig skjedde, og notatene blir viktige hjelpemidler når teksten siden skal tolkes. Dette gir en mulighet for å gjenoppleve samtalen.

Teksten fikk en dialektisk form. Vi syntes det var best å skrive ordene på den måten informantene sa dem istedenfor å oversette til bokmål. Det ble lett forståelig for oss å lese i etterkant. Nå fikk vi også bekreftelse på at det var positivt vi begge to deltok i intervjusituasjonen. Det førte til at det var lettere for oss begge å både lytte til teksten, transkribere og lese det nedskrevet som tekst. Å få intervjuene nedskrevet som tekst gav oss en unik mulighet til å gå i dybden og bli kjent med eget materiale da vi gikk videre til systematisering og analysering.

3.5.3 Systematisering

For å systematisere datamaterialet brukte vi intervjuguiden som utgangspunkt. Vi gikk gjennom alle svarene for hvert spørsmål. Der hentet vi ut hovedessensen i svarene, og det som var felles for informantene kom tydelig fram. Dette var første del av arbeidet med

systematisering for å få en oversikt, og kunne hente ut likheter og ulikheter i informasjonen informantene gav oss.

3.6 Vitenskapsteoretiske refleksjoner

Ifølge Fuglseth (2006) skilles det mellom tre ulike vitenskapsområder; naturvitenskap, samfunnskunnskap og humaniora/menneskekunnskap. Humaniora og samfunnsvitenskap overlapper hverandre og er vanlig å bruke i pedagogikk. Hermeneutikken, forståelseslæringen bygger på fortolkning, og danner et vitenskapelig fundament som passer inn i den kvalitative forskning med vekt på forståelse og tolkning (Dalen, 2011).

Ut fra vår problemstilling valgte vi ta et hermeneutisk perspektiv ved at vi tolket den teorien vi hadde, og de opplysningene informantene i barnehagen formidlet til oss. Målet var at vi hele tiden skulle bli bedre til å tolke og forstå det som ble fortalt oss. Vi hadde et lite utvalg informanter, noe som gav oss anledning til å gjennomføre en kvalitativ dybdeundersøkelse.

Ifølge Dalen (2011) kan forskere møte områder som gir egen involvering og følelsesmessig nærhet til informantene, og som kan påvirke vår opplevelse og tolkning av våre data. Dette måtte vi være forberedt på siden vi hadde hatt et nært samarbeid med flere barnehager, kjente til deres utfordringer og deres måte å møte disse på. Vi hadde selv også vært ansatt som pedagogiske ledere gjennom mange år slik at vi hadde god kjennskap til hvilke utfordringer våre informanter kunne stå i. Dette måtte vi være bevisste på både under intervju og tolkning.

Tolkningene av de opplysninger informantene gav oss gjennom intervjuene ønsket vi å tolke på en åpen måte.

Vi måtte være bevisst vår egen forforståelse av den hermeneutiske spiralen. Den enkelte delen forstås ut fra helheten, samtidig som helheten søkes å tilpasse den enkelte del. Dette kalles den hermeneutiske sirkel. (Dalen, 2011). Hermeneutikk betyr “læren om tolkning”. Hovedpoenget er å ha fokus på en dypere mening i et budskap enn det vi umiddelbart oppfatter. For å få tak i den dypere liggende meningen, må budskapet forstås i lys av helhet. En hermeneutisk tolkning utvikles ved et samspill mellom helhet og del, forskeren og teksten, i tillegg til forskerens førforståelse. (Dalen, 2011)

Med dette som utgangspunkt ville vi forstå det vi studerte bedre for hver omdreining vår forskning fikk på spiralen, og vi fikk en dynamisk prosess. Sirkelen viste en klar forbindelse mellom vår førforståelse, det vi ønsket å fortolke og den sammenhengen det var satt i. Ved å

tilegne oss kunnskap om det emnet vi ønsket å forske på, og se hva andre forskere har kommet fram til, kunne vi endre vår forståelse.

I følge Fuglseth (2006) viser hermeneutikken at det ikke finnes nøytrale data, selv ikke når vi observerer. All forskning må derfor være selvreflekterende, og ikke avgrense spørsmål om bruk av metode eller metodelære generelt til et spørsmål om rett teknikk. Å kartlegge bakgrunnen for vanlige handlingsmønstre i en organisasjon kan sammenlignes med å kartlegge tolkningstradisjon til en tekst. Hvilke handlingsalternativ oppfatter vi som absolutte og legger føringer for oss i hverdagen? Kunnskapen er gjerne taus kunnskap eller deltakerne er ikke klar over det historiske utgangspunkt eller sitt eget forhold til situasjonen. Det er derfor viktig å tenke gjennom slike mønstre, eller tradisjoner, når vi skal forstå hvorfor og hvordan kollegaer handler i ulike situasjoner.

3.7 Analysen av datainnsamlingen

Etter at intervjuene var gjennomført, begynte arbeidet med å systematisere og analysere informasjon.

Resultatene av all data blir presentert kvalitativt.

Dalen (2011) beskriver at en viktig del av analyseprosessen er koding av datamaterialet. Hensikten er å finne kategorier som gir oss mulighet til å forstå innholdet på en mer fortolkende og teoretisk nivå. Dalen påpeker at en viktig del av analysen er å identifisere områder der det finnes mange uttalelser. Dette sier noe om viktige tema og hvor tyngden av analysen ligger. Etter at dataene var katalogisert, gikk vi inn i fasen som omfattet å fortolke og forstå den informasjonen vi hadde samlet inn.

Ifølge Johnsen (2006) bør det i etterkant av resultatene komme en drøfting der vi som forskere med støtte av aktuell litteratur går aktivt inn i en diskusjon.

Vi drøftet innsamlet data i sammenheng med teori, sett i forhold til vår problemstilling og våre egne synspunkter.

Dalland (2007) sier teori skal være en hjelp til å belyse empiriske funn, og gi nye perspektiver.

3.8 Validitet og reliabilitet

Johnsen (2006) trekker frem at validiteten er et spørsmål om vi har klart å svare på problemstillingen, og i hvilken grad den er belyst gjennom aktuell teori og resultater av de påfølgende spørsmål.

I følge Befring (2007) beskriver validiteten datamaterialets gyldighet eller relevans for problemstillingen. I hvilken grad fikk vi svar på vår problemstilling? Ved all forskning er det viktig å produsere gyldige og holdbare resultater både på en etisk og en akseptabel måte.

Hvor valid eller gyldig vår forskning er, kommer an på hvor pålitelig den informasjonen vi har fått inn er, og i hvilken grad vi har fått svar på vår problemstilling.

For å unngå en solidaritetskonflikt var det av stor betydning at vi unngikk forskning i barnehager der vi selv stod informantene for nært som veiledere. Derfor måtte vi velge barnehager der vi selv ikke hadde ansvar som veiledende spesialpedagoger.

Vi var klar over at vi ville bli stilt overfor både metodiske og etiske utfordringer i forhold til vårt forskningsprosjekt.

Reliabilitet handler om resultatenes pålitelighet. Uavhengig av hvem som undersøker vil resultatene bli det samme. I transkripsjoner kan man vurdere reliabiliteten. I følge Kvale (2005) bør det da være sannsynlig at hvis en annen transkriberte intervjuene våre, og vi sammenlignet transkripsjonene med våre, så ville vedkommendes og våre være så like som mulig. Ved å lytte til lydopptakene og gå igjennom transkripsjonene flere ganger, har vi forsøkt å øke reliabiliteten.

4.0 Presentasjon av forskningsfunn

I dette kapittelet presenteres resultater fra undersøkelsen. Resultatene legges frem som en redegjørelse av de beskrivelser og forklaringer informantene har gitt som kan belyse problemstillingen. Først vil vi gi en presentasjon av barnehagene og informantene som har deltatt. Deretter deles kapittelet opp i hovedkategoriene utfordrende atferd, metoder og tiltak og forebygging.

Vi har tatt utgangspunkt i intervjuguiden (vedlegg 4) for inndeling av kategoriene.

4.1 Presentasjon av barnehagene og informantene

Som tidligere beskrevet under punkt 3.2.2 Utvalget, har vi i denne undersøkelsen intervjuet ni førskolelærere fra tre ulike barnehager. To kommunale og en privat. Tre av intervjuobjektene er styrere, og de seks andre er pedagogiske ledere. Størrelsen på barnehagene varierte fra 2-5 avdelinger. Alle informantene var kvinner, og har arbeidet i barnehage i mer enn femten år. De har alle erfaring med ulike aldersgrupper i barnehagen, og har jobbet med barn som har utfordrende atferd. De tre styrerne har hatt denne rollen i en årrekke, og de har tidligere alle vært i stilling som pedagogiske ledere og jobbet direkte med barn.

4.1.1 Barnehage 1

Barnehage 1 er en fem avdelings kommunal barnehage der aldersinndelingene på gruppene er 1-3 og 3-6 år. Vi intervjuet styrer og to pedagogiske ledere.

Styrer har over femten års fartstid i barnehage, og de siste fem år som styrer i denne barnehagen.

Pedagog 1 har tjue års erfaring fra jobb i barnehage, og har i løpet av sin praksis hatt flere barn med utfordrende atferd på sin avdeling.

Pedagog 2 har også tjue år i barnehage, og har mye erfaring med utfordrende atferd.

Alle tre informantene har deltatt på kurs/opplæring i regi av kommunen knyttet til enkeltbarn i barnehagen. Metoder det har vært gitt opplæring i er Psykologisk førstehjelp, Circle of security og Parent management training (PMTO).

Barnehagen har samarbeidet med eksterne faggrupper som psykolog, barnevern, barne- og ungdomspsykiatri, pedagogisk psykologisk tjeneste og spesialpedagogisk fagteam.

4.1.2 Barnehage 2

Barnehage 2 er en fireavdelings kommunal barnehage, med aldersinndeling på gruppene 1-6 år.

Vi intervjuet styrer og tre pedagogiske ledere her.

Styrer har tretti års erfaring fra jobb i barnehage, med over halvparten av tiden som styrer.

Både pedagog 1 og pedagog 2 har mer enn tjue år i barnehage, og pedagog 3 har femten års fartstid.

I denne barnehagen har det i de siste årene vært barn med ulike diagnoser der utfordrende atferd har vært en del av problematikken.

Eksterne veiledere har vært tilknyttet barnehagen i perioder. Pedagogisk psykologisk tjeneste, spesialpedagogisk fagteam, sykehusets barnehabilitering og autismeteam har veiledet i forhold til enkeltbarn.

4.1.3 Barnehage 3

Barnehage 3 er en privat to avdelings barnehage. Begge avdelingene har 1-6 års aldersinndeling.

Styrer har jobbet i barnehage i femten år, halvparten av tiden i den lederrollen hun har nå.

Pedagogen har tjuefem års praksis fra barnehage.

I perioder har eksterne veiledere vært tilknyttet denne barnehagen. Pedagogisk psykologisk tjeneste, spesialpedagogisk fagteam, autismeteam og barnehabilitering fra sykehuset har gitt veiledning i enkeltsaker.

4.2 Utfordrende atferd

Først en beskrivelse hva informantene legger i begrepet utfordrende atferd. Videre forteller de hva som kjennetegner et barn med utfordrende atferd, og hvilken atferd som er vanskeligst å håndtere og hvorfor den er det. Til slutt sier de noe om hva de mener atferden kan være et uttrykk for.

4.2.1 Begrepet utfordrende atferd

Begrepet utfordrende atferd beskrives som å ikke klare å innordne seg regler og grenser. De fleste informantene sier det er atferd som er utagerende, preges av mye aktivitet, og barna kommer lett opp i konflikter.

Pedagogen i barnehage 3 sier: ”*Barn som ikke helt klarer å innordne seg regler og grenser, og ikke kan forholde seg til de andre barna på en grei måte. Vi har jo noen som både slår og biter*”.

Det er atferd som beskrives som vanskelig å forstå, og som går ut over normalgrensen man forventer barn skal ha. Beskrives som utagerende, og den er ofte fysisk med slåing, biting og dytting.

“*Det er atferd som er vanskelig å takle. Barn som gjør ting som vi ikke forventer. De gir oss litt hodebry*”, sier pedagog 3 i barnehage 2.

Informantene gir uttrykk for at det er barn som har vansker med å samhandle med andre barn og voksne, ikke kan ta i mot beskjeder, og har ingen grenser.

Pedagog 1 i barnehage 1 sier: “*Barn som ikke klarer å følge reglene, normale regler som gjelder. Barn som trenger mye mer oppfølging enn andre barn. Som ikke tar imot beskjeder, eller som ikke har grenser og sånt*”.

Pedagog 2 i barnehage 1 beskriver det som “*Atferd som ikke stemmer med det jeg har lært at et barn skal ha*”.

4.2.2 Kjennetegn ved utfordrende atferd

Informantene mener utfordrende atferd kjennetegnes som fysisk og utagerende, og barna bruker språket lite.

Pedagog 1 i barnehage 2 sier kjennetegn er “*Stress, sinne, manglende impulskontroll og utrygghet*”. Informantene uttrykker videre at det er barn som ikke mestrer leken eller overgangssituasjoner, klarer ikke å sitte i ro, er utprøvende og tester ut grenser hele tiden.

Pedagog 2 i barnehage 1 sier: ”*De er styrt av impulsiviteten uten å tenke over konsekvensene av handlingene sine. Mye sinne og aggresjon, og har en uro i seg, og må hele tiden utfordre grensen*”.

Fellestrekk med svarene vi fikk, var beskrivelsen av barna som lite sosiale, har få venner, og faller utenfor i barnegruppa.

”De klarer ikke å samhandle i en lekesituasjon, og er i konstant konflikt med andre barn og voksne”, sier pedagog 2 i barnehage 2.

Et kjennetegn som flere av informantene også trakk frem var språklige vansker. Det ble nevnt både forsinket språkutvikling og uttalevansker.

4.2.3 Vanskeligst å håndtere og hvorfor

Informantene beskriver den vanskeligste atferden å håndtere, er den atferden som går ut over andre, og som er så krevende at man må være tilstede hele tiden.

Pedagogen i barnehage 2 sier: *“Den vanskeligste atferden er jo den med slåssing og biting. Ja de barna som er veldig utagerende. Det er jo det som er vanskeligst å få bukt med synes jeg”*.

Pedagog 1 i barnehage 1 sier: *”Det er den aggressive atferden. Barn som slår, sparker, dytter og sier stygge ord. Ja barn som ikke følger reglene, er utprøvende overfor voksne og tøyser grensene i en hver situasjon ”*.

Det er vanskeligst å håndtere når barn får raserianfall, springer avgårde, rømmer fra barnehagen eller ikke klarer å roe seg ned”, sier styrer i barnehage 1.

Det som de fleste nevner som årsak til at denne type atferd er vanskeligst å håndtere er følelsen av maktesløshet.

Styrer i barnehage 3 sier det sånn: *“Jo, fordi det er følelsen av å ikke strekke til som voksen. For det handler om at du på en måte føler deg litt sånn maktesløs. At du ikke får gjort noe”*.

Informantene beskriver følelsen av å ikke strekke til i møte med disse barna, og konstant bli satt på prøve.

“De trykker jo på noen knapper hos de voksne, og det vet de jo veldig godt hvordan, og de lærer seg veldig fort å trykke på de knappene som gjør oss usikker”, sier styrer i barnehage 1.

Flere uttrykker behovet de voksne har for å ha kontroll, og redsel for å mislykkes i å mestre jobben. Barn med utfordrende atferd truer de voksnes autoritet, det er krevende jobb, og man må være fokusert hele tiden. Hvis samkjøringen blant personalet ikke er god nok, det ikke er enighet hvordan man møter barna, er det vanskelig å håndtere atferden. De voksne opplever manglende kunnskap, og blir oppradd for måter å reagere på.

“Det er jo fordi vi egentlig ikke vet hvordan vi skal håndtere det. Vi føler vi mangler kunnskap og verktøy vi kan bruke, og vi har ikke nok ressurser og tid til å ta oss av de barna med utfordrende atferd. De trenger masse tid, og man kan bli sliten og lei”, sier pedagog 3 i barnehage 2.

Informantene gir uttrykk for at de mange ganger ikke vet hvordan takle utfordringene, og blir svært slitne.

Noen informanter nevner foreldresamarbeid som en årsak. Hvis ikke samarbeidet med hjemmet fungerer godt blir det vanskelig for barnehagen å håndtere den utfordrende atferden. Årsaken til at det blir vanskelig, er konstant følelse av å ikke strekke til. Absolutt alle informantene trekker frem manglende tid og ressurser til å følge opp det enkelte barnet samtidig som de har ansvar for hele barnegruppa som en årsak til at det blir vanskelig.

4.2.4 Hva atferden kan være et uttrykk for

Flere definerer atferden som et behov for oppmerksomhet. Informantene nevner endringer i barns livssituasjon som skilsmisser, nye søsken og sykdom, kan påvirke barns atferd. Det er ofte et behov for å bli sett, og har sammenheng med det enkelte barns trygghet.

Pedagog 1 i barnehage 1 sier: *”Barnet vil ha den voksnes oppmerksomhet. Ja, og at det er noen som bryr seg om dem. De vil ha den nærkontakten med foreldrene, eller med oss voksne i barnehagen rett og slett. Man vet ikke hva de strever med”.*

Informantene mener utrygghet, uforutsigbare og uoversiktlige miljø rundt barnet påvirker negativt. Det er et uttrykk for usikkerhet, og det forsterkes ofte ved at de voksne rundt forholder seg ulikt til barnet.

Styrer i barnehage 2 svarer: *“Barna vet ikke helt hva som forventes i de ulike situasjonene og blir utrygge. Omgivelsene i barnehagen føles uoversiktlig for dem”.*

Styrer i barnehage 1 sier: *“Usikkerhet kanskje, at vi rundt barna ikke skjønner, dem klarer ikke å gjøre seg forstått. Ofte kan man tenke at problemet ligger hos barnet, men veldig ofte ser vi at det ligger hos de voksne som er rundt”.*

Flere av informantene mener den utfordrende atferden også kan være et uttrykk for ting barna har opplevd, og vanskelige forhold i hjemmet. Traumer, psykisk syke foreldre, frustrasjoner og sterke følelser kan påvirke.

“Det er ikke noe de gjør for å være slem eller ekkel, men det er et uttrykk for en frustrasjon, følelser som de ikke greier å sette ord på som må ut i form av en slags energi. Det kan være opplevelser, følelser eller tanker de sliter med som de ikke klarer å bearbeide, som gir handlinger”, sier pedagog 3 i barnehage 2.

Barn med utfordrende atferd har ofte lav selvfølelse sier informantene. Atferden er et uttrykk for oppmerksomhetsbehov, og et ønske om at vi skal bry oss om dem. Det mener alle informantene i undersøkelsen.

4.3 Metoder og tiltak

I denne delen presenteres metoder og tiltak informantene tar i bruk overfor barn med utfordrende atferd i barnehagen. Hvordan mener informantene det er viktig å møte barna? Hva fungerer, hva er forutsetninger og avgjørende for å lykkes?

4.3.1 Å møte barn med utfordrende atferd

Det aller viktigste er å møte barn med forståelse og ikke kjefting. Det er samsvar for alle som deltok i intervjurunden.

“Jeg tror rett og slett man må møte dem med forståelse, og finne ut hva som rører seg i den kroppen. Ja at vi er der for dem rett og slett”, sier pedagogen i barnehage 3.

Gi barna tid, være tilstede, og legge forholdene til rette for ro og trygghet, trekkes frem som viktige faktorer.

Pedagog 1 i barnehage 2 sier: *“Legge forholdene til rette så man kan finne en ro og en trygghet i bunnen, og så begynne der. Barna skal være trygge på oss så de vet hvor de har oss. De vet hva de kan forvente av oss, hva de kan bruke oss til, og at vi er der som støtte hele tiden og ikke blir borte, for da kan man skape uro”*.

Videre kan vi trekke frem fra intervjuene betydningen av å kjenne barna på en god måte, tolke deres signaler, og legge vekt på god dialog, og en åpen og tydelig kommunikasjon.

Styrer i barnehage 2 sier: *“Å være veldig tydelig på at vi aksepterer dem, møter dem med den varmen og omsorgen som alle barn skal møtes med, men samtidig møte dem på en sånn måte at de skjønner at vi er der for å hjelpe dem. De voksne blir sinte og kjefter. Det er ikke bra. Det går an å snakke med barna, å være tydelig uten å kjefte, for da blir det i hvert fall ikke noe bedre. Det bare forsterker det negative”*

Flere informanter vektlegger dette med å være kjemperolige og tilstede. Tydelig voksen som gir gode beskjeder, viser omsorg, og tar barnet med på noe den liker og trives med. Ved mestring er det viktig å gi barna masse positiv tilbakemelding. Styrer i barnehage 1 mener å fremheve positiv atferd, og gi barnet gode tilbakemeldinger ved mestring er noe av det viktigste i hverdagen. Videre å vise tydelig aksept for barnet, ikke kjefting, men setter klare grenser er viktig. Være en ekte person og vise at man bryr seg nevnes av flere.

Jeg tror det aller viktigste er å være ekte og vise at man faktisk bryr seg, og at man ser dem, og har tid til dem, gi anerkjennelse, vise at de faktisk er okay, og at man liker dem. Viktig å bry seg i hverdagen, være sammen med dem, finne på ting, vise forståelse og omsorg, men samtidig være tydelig, veldig tydelig og sette grenser. De må vite at vi bryr oss. Samspillet må være ekte”, sier pedagog 3 i barnehage 2.

Informantene sier det har stor betydning å rose barna. “Ta” dem i å gjøre noe bra. Barn med utfordrende atferd får mye korreksjon. Derfor er betydningen av å fremheve det som er positivt viktig. Å vise barna forståelse for at de har det vanskelig har mye å si, og legge vekt på å være tett innpå i vanskelige situasjoner. Stikkord som går igjen når informantene beskriver det som er viktig i møtet med barn som viser utfordrende atferd, er å ha tid og vise respekt.

4.3.2 Metoder og/eller tiltak for å hjelpe barn med utfordrende atferd

Metoder de fleste informantene vektlegger er å ta barna ut av situasjonen, og lære dem gode strategier for konfliktløsning. Jobbe med dialog og god kommunikasjon, der barna lærer å bruke språket aktivt i konfliktsituasjoner. Barna bør være aktivt med for å foreslå løsninger i konflikter.

“Viktig å la barna få fortelle hva som skjedde i en konflikt, og hjelpe dem til å finne gode løsninger selv”, sier pedagogen i barnehage 3.

Å gi barn et valg er en metode som vektlegges.

Pedagog 2 i barnehage 1 sier: *”I mange sammenhenger må barn få mulighet til å ta et valg, og vi må lære dem å ta de riktige valgene”.*

Informantene mener det er viktig å skape ro og trygghet, ha tydelige grenser, og de voksne bør justere seg etter barnet, og ikke sette for store krav.

“Skape ro og trygghet i miljøet, være sammen i situasjonene hele tiden, støtte og sette grenser, god kommunikasjon og gjentakelser. Møte barnet på dets nivå”, sier pedagog 1 i barnehage 2.

Å jobbe i smågrupper blir ofte nevnt under intervjuene. Dele opp barnegruppa i rutinesituasjoner som påkledning og måltid. Det blir også lagt vekt på å jobbe aktivt i smågrupper, for å gi barna bedre mulighet for å utvikle seg i positiv retning. Relasjonsbygging vektlegges. Alenetid sammen med en voksen nevnes også som et bidrag til økt kvalitet i relasjoner.

“Viktig med kvalitetstid (alenetid), for eksempel for å finne ting på kjøkkenet, tur med en liten gruppe, og bruke ekstra god tid til akkurat dette barnet. Positiv oppmerksomhet, vise at man liker dem synes jeg har virket godt. For barna som har vansker med grenser, som tester grenser hele tiden, er det viktig at barna føler seg spesiell og godt likt”, sier pedagog 3 i barnehage 2.

Informantene nevner også verdien av å gi mye oppmerksomhet på positiv atferd, og redusere så mye som mulig oppmerksomhet rettet mot negativ atferd.

Barna bør forberedes på overganger, og så lite avbrudd som mulig bidrar til mere ro. Informantene vektlegger å ha tid til å se barna, gi anerkjennelse og tydelig vise at man liker dem.

Barnehagene bruker tiltaksplaner der mål og tiltak defineres. Flere av barnehagene har også fått ekstern hjelp for å utarbeide tiltak. Innsatsteam og kommunepsykolog har veiledet i forhold til enkeltbarn.

Metoder og tiltak informantene mener fungerer best, er å ta barna ut av vanskelige situasjoner, legge opp til dialog, prate rolig, reflektere, og lære dem gode strategier.

“Det er det som fungerer best. For det sitter litt mer når de selv på en måte har reflektert og tenkt på hva som var grunnen til at jeg gjorde dette, og hvorfor, og kanskje de selv ser at det var jo bare, kanskje bare det at jeg kunne sagt at kan jeg få låne den, eller det var jeg som hadde den. Når det er barna som prater mest. Det er det som hjelper”, sier pedagogen i barnehage 3.

Voksne bør være til stede, skape trygge miljø, og verne barna for unødvendig støy og ustabilitet. Viktig å være i forkant, forberede, følge tett opp og ha tydelige grenser. Smågrupper fungerer best, gjerne ved gjennomføring over lengre perioder.

Som styrer i barnehage 2 sier det: *“Fungerer best når vi klarer å følge dem tett opp. Være der i forkant. For det er jo der vi ofte ser at det skjærer seg, når vi ikke klarer det”*.

En metode som har fungert godt for en barnehage er Circle of security under veiledning av psykolog.

Styrer i barnehage 1 sier: *“Circle of security har vært det beste for oss. Bidratt til god hjelp for de voksne med å takle sine følelser, for det å gå hjem og tenke at man er utilstrekkelig er tungt. Metoden har gitt oss god hjelp til å se de små fremskrittene. Ja det har vært det beste”*.

Videre har pedagogene i samme barnehage lagt vekt på å gi barna valg, og få barna til å forstå det er lurt å gjøre de riktige valgene.

Pedagog 2 i barnehage 1 beskriver det på denne måten: *“Det her med å gi barna valg tenker jeg har vært en god metode for oss. Å få barna til å forstå at det er lurt å ta de riktige valgene. Jeg tenker det har vært det viktigste vi har jobbet med, og det fører til at barna er medvirkende. Det blir roligere. Plutselig var det noe som virket!”*

4.3.3 Forutsetninger for å lykkes

Informantene har ganske like oppfatninger hva forutsetningene er for å lykkes i arbeidet med barn med utfordrende atferd. Stikkord fra intervjuene er stabilitet, engasjement, samkjøring og god dialog mellom de voksne. Det er viktig med tilstrekkelig mange voksne, og alle bør forholde seg til barna på mest mulig lik måte.

“Stabilitet og engasjement. Det er kjempeviktig” (pedagog 1 barnehage 2).

“Alle må gjennomføre tiltak på stort sett lik måte” (pedagogen i barnehage 3).

“God dialog de voksne imellom på avdelingen. For at vi skal være trygge må vi være forutsigbare, stødige og solide voksne med gode faglige kunnskaper” (pedagog 1 barnehage 2).

De voksne må være trygge på hverandre. Tilstrekkelig med ressurser nevnes av alle, og betydningen av at alle vet hva de skal gjøre, og hvordan reagere overfor barna i ulike situasjoner.

“Forutsetningen er at det er nok voksne tilstede, og det er voksne som kan følge opp den enkelte hele tiden. Vi må ha møtepunkter med jevne mellomrom der vi kan snakke sammen, og bli enige at vi gjør det samme”, sier pedagog 2 i barnehage 2.

Evaluering er også en faktor for å lykkes, og alle som jobber med barna bør delta.

Styrer i barnehage 1: *“Viktig å evaluere, og sette i gang med et annet tiltak hvis det ikke fungerer”*.

Tett oppfølging av eksterne veiledere er også en nødvendig forutsetning i kompliserte saker, blir nevnt i stort sett alle intervjuene.

4.3.4 Avgjørende om en metode og/eller et tiltak fungerer eller ikke

Tydelige faktorer som vektlegges av informantene er samkjøring og evaluering. Tilstrekkelig mange voksne på avdelingen, og avsatt tid til samarbeid. Alle må være enige om metoden og oppfølging av det enkelte barnet.

Styrer i barnehage 2 sier: *“Alfa og omega at de voksne som står rundt barnet vet hva de skal gjøre til en hver tid, og er samkjørte”*.

Pedagog 1 i barnehage 1 sier: *“Selvfølgelig nok voksne, gode planer og struktur”*.

“Avgjørende at vi er nok voksne og har tid til å snakke sammen”, sier pedagog 2 i barnehage 1. De voksnes personlige evner til å bry seg, og til å tåle å møte barn med utfordrende atferd nevnes av flere. Å jobbe over tid trekkes også frem. Det kan ta tid før man ser endringer.

Styrer i barnehage 2 beskriver det på følgende måte: *“Noen ganger er det fastlåste mønstre som har festet seg over tid, og man må vise tålmodighet og jobbe over tid før det løser seg i positiv retning”*.

4.3.5 Hvordan barna blir møtt, og relasjon voksen-barn

Informantene skulle si noe om hva de har observert av ulike måter å møte barna på, og om dette hadde noe betydning med hensyn til relasjoner barn-voksne. Vi fikk et entydig svar at det har stor betydning hvilken måte barna blir møtt på.

“Noen ganger er det veldig tydelig. Blir svært tydelig hvor viktig det er hvordan de voksne møter barna. Det er jo et voksenansvar, ikke barnets ansvar, det er vårt. Er det noen som trenger klare, forutsigbare rammer og tydelige positive voksne, så er det jo barn med utfordrende atferd”, sier styrer i barnehage 2.

Det fremheves i flere svar positivt med en rolig og profesjonell holdning, som legger vekt på tydelighet og bevisst valg av metode. *“Noen av de voksne har en mye mer rolig holdning til det å jobbe med barn med spesielle behov”*, sier styrer i barnehage 1.

Informantene ble spurt om de så forskjell på hvordan voksne møtte barna, og ulikheter med hensyn til relasjoner barn-voksen. Alle kunne se det, og begrunnet det litt ulikt. Svarene varierte fra litt forskjeller, noen ganger veldig tydelig, til enorme forskjeller.

Pedagog 1 i barnehage 2 sier: *”Ja det er kjempestor forskjell på måter barn blir møtt av voksne. Det har noe med hvor trygg man er i sin rolle”*.

Pedagog 3 i samme barnehage uttrykker det slik: *“Ja det er enorme forskjeller på relasjonene i forhold til hvordan de voksne er. Enorm forskjell. Jeg opplever at det er enkelte voksne barna ikke tar kontakt med i det hele tatt. Det tror jeg handler om at de ikke vet hvordan de skal håndtere barna”*.

“Noen voksne har bedre kjemi med enkeltbarn. Tålmodighet spiller inn, og det har ofte med personlighet å gjøre. Selv om målsetningen er å ha en profesjonell holdning og behandle barna så likt som mulig blir det klart forskjeller, og det må jobbes med hele tiden”, sier pedagogen i barnehage 1.

Flere trekker frem betydningen av de voksnes trygghet i sin rolle, og at de ikke er redde for å miste kontrollen. Erfaring med barn, kompetanse og om tiltak det er enighet om følges opp, og hvor lenge de har jobbet i barnehage, har mye å si.

Det nevnes negative forhold der de voksne ikke vet hvordan håndtere barnet, er uengasjert og lei av jobben. Gode relasjoner der barna er knyttet til de voksne betyr mye. Positiv holdning til barnet med klare, forutsigbare rammer, ekthet og tydelighet. Barn velger voksne ut fra hvem som bryr seg mest, blir det sagt i et intervju.

“Det skjer dessverre også at man ser barn velger voksne ut fra hvem som bryr seg mest, de voksne som barna kan bruke til noe, det er den voksne som barna velger, så det er enorm forskjell. Ja... det går på den her ektheten. Er vi voksne ekte så vil barna være sammen med oss”, sier pedagog 3 i barnehage 2.

Informantene ser klart ulikheter i måten barn blir møtt på. Voksne med positiv, rolig og profesjonell holdning og felles forståelse, trekkes frem som viktige faktorer for å jobbe med barn som har spesielle behov. Barna stagnerer, og det blir mer uønsket atferd ved kjefting og dårlige relasjoner mellom voksne og barn.

4.4 Forebygging

Her omhandles hvordan informantene mener utfordrende atferd kan forebygges, og eventuelt reduseres hvis den allerede har oppstått. Videre hva de mener er det aller viktigste i arbeidet med utfordrende atferd. Hva sier informantene har størst betydning? Er det en bestemt metode eller tiltak, eller er det de voksnes væremåte i møtet med barna? Til slutt en redegjørelse hvordan barnehagene arbeider for å øke kompetansen hos personalet for barn med utfordrende atferd. Er dette et tema som jevnlig diskuteres, og gis det veiledning til assistenter og øvrig personale i forhold til å følge opp barna på en felles måte.

4.4.1 Forebygge og redusere utfordrende atferd

Ulike metoder blir nevnt som forebygging av utfordrende atferd. Steg for steg, som er et pedagogisk opplegg for å utvikle sosial kompetanse, blir brukt av flere. Ellers blir tema høflighet, og hvordan forholde seg til andre alltid tatt opp i samlingsstund i barnehagen. Å jobbe med dialog, og organisere aktiviteter i smågrupper, er mye brukt.

Det blir videre sagt mye om å være i forkant, la barna være deltakende i utarbeidelse av regler, og være bevisst på ikke gi negative tilbakemeldinger for ofte. Åpenhet om at vi er forskjellige mennesker med ulikt utgangspunkt, vise respekt for hverandre, aksept og forståelse, er et viktig bidrag i forebyggingsarbeid. Snakke rolig og unngå kjefting.

“Behandle barn med respekt. Jeg tenker det er små mennesker med de samme følelsene. De skal behandles på de samme måtene som vi ville ha behandlet en voksen. Jeg tenker hvordan vi ville møtt en voksen”, sier pedagog 2 i barnehage 1.

Nettverksarbeid, godt samarbeid med hjemmet og ulike fagpersoner, sier flere informanter har stor betydning for å forebygge og redusere negativ atferd.

“Godt samarbeid med hjemmet og andre fagpersoner”, sier pedagog 1 i barnehage 2.

Ikke for store barnegrupper, tilstrekkelig antall personell i barnehagen og gjennomføring av tiltak over tid, vil være viktig i forebyggingsøyemed.

Pedagog 2 i barnehage 2 sier: *“For å forebygge er det viktig at vi er nok voksne, og barnegruppene ikke er for store slik at vi kan se det enkelte barnet. Fastholder tiltak over tid, være konsekvent og tydelig”*.

Se det enkelte barnet, og være konsekvent og tydelig, har stor betydning i arbeidet med å forebygge utfordrende atferd. Så gode rammer som mulig. Trygghet, gode rutiner, stabile voksne og en forutsigbar hverdag er nevnt av stort sett alle som positive faktorer.

Pedagog 3 i barnehage 2 sier: *“Viktig med trygge rammer og forutsigbar hverdag. Helst med stabile voksne”*.

Rutiner for å be om hjelp og veiledning eksternt må være på plass. Viktig å se faresignalene tidlig. Start med å sette inn tiltak tidlig for å unngå at negative tendenser får utvikle seg. For å redusere utfordrende atferd som allerede er oppstått, er det viktig å søke hjelp tidlig. Et samkjørt personale som følger opp mål og tiltak man har bestemt, har stor betydning. Erfaringsmessig har et samarbeid med ulike fagpersoner hatt positiv effekt.

Informantene uttrykker viktigheten av å se det indre hos barnet. God dialog med foreldrene der man legger vekt på godt samarbeid, og samme tiltak hjemme og i barnehagen. Et åpent og nært samarbeid med foreldrene. I de tilfeller der det er flere systemer involvert, bør det legges vekt på åpenhet og god dialog. Informasjon ulike etater imellom er av stor betydning for å bidra til forebygging og hjelp til barnet.

Starte tidlig, gode rutiner og struktur i hverdagen, vektlegge relasjonsbygging og jobbe i smågrupper er stikkord som går igjen i alle intervjuene.

4.4.2 Mest betydning i arbeidet med utfordrende barn

Informantene ble bedt om å si hva de tenkte er det viktigste når det gjelder arbeidet med utfordrende atferd. Er det for eksempel en bestemt metode, et tiltak eller de voksnes væremåte?

Uten unntak blir den voksnes væremåte vektlagt som av størst betydning i arbeidet.

Styrer i barnehage 3: *“De voksnes væremåte uten tvil. Hvis ikke det er på plass hjelper ikke de andre tingene...”*

“De voksnes væremåte. Og så er det selvfølgelig tiltak, men de voksnes væremåte i forhold til å utføre tiltakene på er jo avgjørende”, sier pedagog 1 i barnehage 2.

“De voksnes væremåte er veldig viktig, og selvfølgelig metoder like viktig. Du må være mottakelig for veiledning fra fagpersonell”, sier pedagog 1 i barnehage 1.

“Det er absolutt de voksnes væremåte. Møte barn med respekt og være tydelig. Ikke på en sint måte, men barna skal være trygge på oss. Bevisst vår egen væremåte. Annerkjenne barnet. Vi

skal ikke dømme, men hjelpe disse barna som strever. Det at du klarer å forholde deg rolig. Det har faktisk vært en støtte for oss at vi faktisk beholder roen i de utfordrende situasjonene. Klarer du det har du nådd langt”, sier pedagog 2 i barnehage 1.

De voksnes væremåte i arbeidet med å utføre tiltakene er avgjørende. På en ærlig måte med ekthet i relasjonen og samspillet. Tiltak og metoder blir også fremlagt som viktig, men den voksnes væremåte er en forutsetning som blir trukket frem av informantene som absolutt mest betydningsfullt. Har de voksne en negativ og forutinntatt holdning, vil eventuelle tiltak ha dårligere sjanse for god effekt. En holdning som viser anerkjennelse og ekte vilje til å hjelpe barna, blir av informantene lagt frem som en forutsetning for å lykkes i positiv retning. Det er måten de voksne møter barna på som har aller størst betydning. I tillegg nevnes stabilitet, de voksne er mottagelig for veiledning og har tid. Flere sier samkjøring betyr mye, og personell som har evne til å beholde roen i heftige situasjoner. Å se hva som ligger bak oppførselen til barnet og unngå å bli irritert har stor betydning i arbeidet. Alle tre styrere som deltok i undersøkelsen la vekt på personalets evne til å se enkeltbarnet i gruppa og dets behov. Styrer i barnehage 1: “De som jobber i barnehage må se det enkelte barnet”. Flere av pedagogene trakk også frem dette som viktig.

4.4.3 Veiledning og kompetanseheving

Informantene ble spurt hvordan barnehagen arbeider for å øke kompetansen hos personalet i forhold til utfordrende atferd. De fleste barnehagene samarbeidet med eksterne veiledere, som Spesialpedagogisk fagteam, Pedagogisk psykologisk tjeneste og andre, knyttet til enkeltsaker. En barnehage hadde fått veiledning på konfliktløsning ut fra generelt grunnlag. Felleskurs for hele barnehagen og avdelingsvis var et sjeldent tilbud, men pedagogene som ble intervjuet ønsket alle mer av det. Faglitteratur og veiledning av hverandre er mye brukt for å øke kompetansen. Flere av informantene trakk frem faglitteratur som nyttig for å bygge opp kompetansen på fagfeltet. Barnehagepersonalet i undersøkelsen mente det var lite satsing på tiltak for å øke kompetansen i et forebyggingsperspektiv. Eksterne veiledere blir koblet inn når det allerede er blitt en problemsak.

På møter innad i barnehagen blir temaet utfordrende atferd ofte diskutert. Avdelingsmøter, ledermøter og personalmøter blir brukt for å diskutere ulike metoder, tiltak og de voksnes rolle. Tiltaksplaner blir utarbeidet og evaluert. Personal møter blir brukt til å gi informasjon alle må kjenne til. Veiledningen og informasjonen er stort sett med utgangspunkt i konkrete enkeltsaker og enkeltbarn, men også noe på generelt grunnlag. Omhandler da ofte tema som

for eksempel de voksnes holdninger. For eksempel hvordan vi omtaler barn med utfordrende atferd.

Pedagog 3 i barnehage 2 sier: *“Diskuteres ofte enkeltbarn, men også på generelt, holdninger generelt, det har vært ok. Hvordan vi omtaler disse barna, ikke bruke ord som vanskelige barn, eller problembarn, ikke lyst å bruke sånne ord. Barn som utfordrer oss, mye mer positivt ladet ord. Viktig hvordan vi snakker om disse barna”*.

På møter innad i barnehagen for pedagogene, blir det satt av mye tid til enkeltsaker der atferd er tema. Styrere veileder på møtene, og pedagogene diskuterer og får veiledning av hverandre. Noen har lang fartstid i barnehagen og mye erfaring på ulike områder, og bidrar med å veilede andre som står i utfordrende saker.

Omtrent alle informantene trekker frem åpenhet og støtte i personalgruppa som uvurderlig. Betydningen av å ha et forum for hjelp og veiledning er uten tvil viktig. Tid blir også trukket frem. Å avsette tid på møter og andre veiledningsarenaer er en forutsetning for å øke kompetansen, og være bedre rustet til å takle utfordringene.

For veiledning av assistenter og øvrig personale i forhold til å følge opp barn med utfordrende atferd foregår det lite planlagt formell veiledning eller kursing. Veiledningen foregår som informantene tidligere har ytret, på avdelingsmøter og personalmøter i barnehagen. Veiledningen gis i hovedsak av pedagogiske ledere, men også i noen tilfeller av eksterne veiledere. Flere trekker frem positiv betydning av avdelingsmøter der alle i fellesskap får veiledning direkte av eksterne veiledere som er inne i saken.

Tiltaksplaner blir utarbeidet av hele avdelingspersonalet i fellesskap. Det er særlig viktig at hele personalet føler seg delaktig i dette arbeidet for å sikre felles forståelse og utførelse av tiltak i praksis.

Behov for mer kurs og opplæring kom frem i samtlige intervjuer.

5.0 Drøfting av funn

I denne delen vil vi presentere hovedtendenser og eventuelle avvik, trekke inn teoretiske perspektiver og egne tolkninger sett i lys av vår problemstilling.

I drøftingsdelen vil oppbyggingen ha samme tematisk struktur som intervjuguiden og resultatdelen. Inndelingen vil være som følgende:

1. Utfordrende atferd
2. Metode og tiltak
3. Forebygging

5.1 Utfordrende atferd

Her vil vi reflektere over hva informantene la i begrepet utfordrende atferd, hva som kjennetegner et barn med utfordrende atferd, hvilken atferd som er vanskeligst å håndtere og hva den kan være et uttrykk for.

5.1.1 Begrepet utfordrende atferd

Undersøkelsen viser at i hovedsak er utfordrende atferd å ikke klare å innordne seg regler og grenser. Informantenes svar beskriver også atferd som preges av mye aktivitet, uro og konflikter. Barn med utfordrende atferd har vansker i samspill med andre barn og voksne. Pedagogen i barnehage 3 beskriver det som barn som ikke klarer å innordne seg regler og grenser, og ikke kan forholde seg til andre personer på en grei måte. Vi mener det har en klar sammenheng med barns sosiale kompetanse. I følge Ogden (2015) handler sosial kompetanse om å integrere tanker, følelser og atferd for å utvikle kunnskaper, ferdigheter og holdninger, som kan muliggjøre å etablere og vedlikeholde sosiale relasjoner.

Barsøe (2010) sier de “ville” barna mangler sosial kompetanse, og har for liten trening i å være sammen med andre barn på en hensiktsmessig måte.

Slik vi ser det, kan barn med utfordrende atferd ha store vansker med samspill, og de kan ha problemer med å forholde seg til regler og grenser i barnehagen. Pedagogen i barnehage 1 sier det er barn som ikke klarer å følge normale regler som gjelder, og som ikke kan ta i mot beskjeder eller har grenser. Vedeler (2007) skriver at et karakteristisk trekk ved barn som har utfordrende atferd er at de ofte kan ha problemer med å innrette seg etter normer og regler”.

“Utvikling av sosial kompetanse og selvregulering handler om internalisering av normer og forventninger og er en prosess som går fra fornuftig ytre til indre kontroll. Det dreier seg med

andre ord om et samspill mellom forutsetninger og miljøpåvirkninger, mellom modning og læring” (Ogden, 2015: 249).

Barn med utfordrende atferd viser liten evne til samarbeid. Ferdigheter som å ta i mot beskjeder, vente på tur, dele, følge regler og hjelpe andre er ikke gode nok for å beherske det man forventer ut fra barnas alder.

5.1.2 Kjennetegn ved utfordrende atferd

Først og fremst er det utagerende atferd som ble trukket frem av informantene som kjennetegn, og en beskrivelse av uro, stress, sinne og impulsivitet. Pedagog 2 i barnehage 2 sier det et barn som er styrt av impulsiteten uten å tenke over konsekvensene av handlingene sine. Barsøe (2010) beskriver det hun kaller de ville barna, som blant annet de barna som aldri ser ut til å være i ro, eller finner roen inne i seg selv. Hun sier videre at de er svært utfordrende å være sammen med for både store og små.

Den atferden som går ut over andre med for eksempel slåing og biting, er den som opprører de voksne mest. Barna mestrer ikke å komme inn i leken, og har vansker med å få venner. *“Det er barn som ikke klarer å samhandle i en lekesituasjon, og er i konstant konflikt med andre barn og voksne”*, sier pedagog 2 i barnehage 2. Det er slik atferd som ofte resulterer i konflikter med andre barn og voksne i barnehagen (Drugli, 2013).

Barsøe (2010) sier at ofte har de “ville” barna dårlig impuls kontroll. Det er kort avstand mellom en impuls og en handling. Å kunne vente på tur, slippe til andre og inngå kompromiser er vanskelig for barna med utfordrende atferd. Som oftest uttrykkes sinne og frustrasjoner i situasjoner der barn ikke får det som de vil. For andre barn føles det utrygt, og derfor er barna med svak impuls kontroll ofte mindre populære som lekekamerater.

Informantene trakk frem språkvansker som et kjennetegn på barna som hadde utfordrende atferd i barnehagen. I situasjoner der barn blir sinte reagerer de ofte fysisk ved å slå eller bite istedenfor å si fra verbalt. Barsøe (2010) beskriver atferden som et resultat av mangel på naturlig språkstimulering siden det er barn som er urolige og “på farten” hele tiden. Andre kan ha forsinket språkutvikling av ulike årsaker, eller uttalevansker. Det kan virke som om barn med forsinket språkutvikling uttrykker sin frustrasjon i møte med andre ved å slå, bite eller anvende andre fysiske reaksjoner.

Vi har erfaring med at barn som har fått rett til spesialpedagogisk hjelp på grunnlag av språkvansker i tillegg i svært mange tilfeller har det vi vil definere som utfordrende atferd.

Språkvansker kan ha en sammenheng med barnets atferd. I barnehagen har vi observert gjennom en årrekke at mange av de barna som har språkvansker, også har sosiale og /eller emosjonelle vansker. For både barn og voksne vet vi at språket er en viktig del av vår personlighet. Språklig, sosial og følelsesmessig fungering hører i stor grad sammen.

5.1.3 Vanskeligst å håndtere og hvorfor

Atferden informantene beskriver som vanskeligst å håndtere er den aggressive som går ut over andre. Sinte barn som får raserianfall oppleves som en stor utfordring å takle. Pedagogen i barnehage 3 beskriver at vanskeligste atferden å håndtere er preget av slåssing og biting. Pedagog 1 i barnehage 1 beskriver også den typen atferd der barn slår, sparker, biter og sier stygge ord som størst utfordring å håndtere.

Følelse av maktesløshet er en beskrivelse som dominerer svarene på hvorfor det er vanskeligst å håndtere. Som pedagog 3 i barnehage 2 sier: *“Det er jo for at vi egentlig ikke vet hvordan vi skal håndtere det. Vi føler at vi mangler kunnskap og verktøy vi kan bruke, og vi har ikke nok ressurser og tid til å ta oss av de barna med utfordrende atferd. De trenger masse tid, og man kan bli sliten og lei”*. Kinge (2015) beskriver opplevelsen av å ikke takle disse barna som mangelen på å komme ”innpå” dem. Det kan gi følelser som avmakt, oppgitthet, irritasjon, utilstrekkelighet eller mislykkethet. I vår rolle som veiledere er denne beskrivelsen av følelser noe vi ofte har hørt i barnehager der barn har hatt en atferd som har utfordret personalet over tid. Det er spesielt krevende når personalet i barnehagen møter den vedvarende destruktive atferden som noen barn viser.

Under veiledning av personalet i barnehagen møter vi ofte opprådte voksne som gir uttrykk for mangel på kunnskap og verktøy for å håndtere den atferden barna viser. De blir slitne av å føle seg utilstrekkelig og konstant bli satt på prøve, og beskriver maktesløshet og utilstrekkelighet i forhold til å mestre jobben på en god måte. Vi ser også frustrasjoner i barnehagene som handler om tid og ressurser. Barn med utfordrende atferd er krevende, og personalet beskriver ofte mangelen på muligheter til å følge opp det enkelte barnet samtidig som de har ansvaret for hele barnegruppa. Absolutt alle som deltok som informanter trakk fram manglende tid og ressurser som årsak til at denne atferden er vanskeligst å håndtere. Uforutsette hendelser som sykemeldinger og stadig nye vikarer er årsak til mye frustrasjon i barnehagene som har spesielt krevende barn å følge opp.

5.1.4 Hva atferden kan være et uttrykk for

Informantene nevner som årsaker til atferden kan være et behov for oppmerksomhet, endringer i barns livssituasjon, traumer, psykisk syke foreldre, frustrasjoner, usikkerhet og sterke følelser. Utrygghet, uforutsigbare og uoversiktlige miljø rundt barnet kommer frem som en faktor som påvirker barn negativt. Pedagog 1 i barnehage 1 mener barna vil ha den voksnes oppmerksomhet for de vil at noen skal bry seg om dem. Blir også beskrevet av pedagog 3 i barnehage 2 på denne måten: *“Det er ikke noe de gjør for å være slem eller ekkel, men det er et uttrykk for en frustrasjon, følelser som de ikke greier å sette ord på som må ut i form av en slags energi”*. Midthassel med flere (2011) støtter dette med beskrivelsen av sosiale og emosjonelle vansker som innagering, språk og atferdsvansker som i stor grad kan være en følge av oppløste hjem, omsorgssvikt, foreldrenes psykiske helse og lignende. Vi vet også det er spesielle diagnoser som kan være en medvirkende forklaring på den utfordrende atferden enkelte kan ha, og som i stor grad krever god oppfølging i barnehagen.

Informantene sier også at ofte har barn med utfordrende atferd en lav selvfølelse. Vi vet det er barn som ofte opplever å få korreksjon fra omgivelsene. Det påvirker barna. Kinge (2015: 32) sier: *“Barn vurderer og dømmer seg selv hardt”*. Hun sier videre at barn kan føle seg annerledes, bråkete, vanskelige, rare og slemme, og ofte skjer det på et mer underliggende plan enn det bevisste.

“Atferden er et behov for oppmerksomhet, og et ønske at vi skal bry oss om dem”, sier alle som deltok i undersøkelsen. Derfor ser vi i lys av vår problemstilling hvor viktig det er at den voksne er bevisst sin rolle, er klar over sin egen væremåte og ser det enkelte barns behov.

5.2 Metoder og tiltak

Vi vil her drøfte og sette søkelys på informantenes presentasjon av metoder og tiltak de har tatt i bruk. Hvordan mente de det var viktig å møte barna, hva fungerte, og hva er forutsetning og avgjørende for å lykkes?

5.2.1 Å møte et barn med utfordrende atferd

Med bakgrunn i vår problemstilling vurderte vi følgende spørsmål i intervjuguiden av stor betydning: *“Hvordan tror du det er viktig å møte barn som viser utfordrende atferd?”*

Vi vil definere svarene som positive, fordi samtlige mente det aller viktigste var å møte barn med forståelse. Pedagogen i barnehage 3 sier: *“Jeg tror rett og slett man må møte dem med forståelse, og finne ut hva som rører seg i den kroppen. At vi er der for dem rett og slett”*.

Kinge (2015) sier nøkkelen til vår forståelse er empati. Vi forsøker da å sette oss inn i barnets følelser, logikk og se verden gjennom barnets øyne ved å bruke en empatisk tilnærming. Barsøe (2010) er også tydelig på at alle barn har krav på å bli møtt med anerkjennelse fra de voksne i barnehagen, og som er en forutsetning for all god utvikling og læring. Ogden (2015) framhever et varmt og støttende personale i barnehagen som viktige forutsetninger for tilpasning og prestasjoner.

Det aller viktigste er å være ekte, og vise at man faktisk bryr seg ved å vise forståelse og omsorg, mener pedagog 3 i barnehage 2. Styrer i samme barnehage sier å møte barn med utfordrende atferd med den varmen og omsorgen alle barn skal møtes med, har størst betydning. Holland (2013) trekker også frem betydningen av varme og nærhet.

5.2.2 Metoder og /eller tiltak for å hjelpe et barn med utfordrende atferd

Metoder informantene beskriver handler mye om å styrke barns sosiale kompetanse. Pedagog i barnehage 3 beskriver dialogen som viktig, og styrke barns sosiale evner til å dele, vente på tur, hjelpe og samarbeide med andre på en grei måte. I og med at de fleste barn nå går i barnehage har barnehagene fått et større ansvar for barns sosiale utvikling (Ogden, 2015).

Ro, trygghet, tydelige grenser, dialog, god struktur, smågrupper, ros, oppmuntring og nær tilstedeværelse er stikkord fra informantene. Ogden (2015: 84) støtter dette når han sier: *“Voksne kan oppmuntre prososial samhandling, forebygge konflikter, dempe utagerende atferd eller beskytte sårbare barn. Voksne kan påvirke direkte gjennom å forhåndstrukturere det fysiske miljøet eller sikre en balansert sammensetning av barnegrupper”*. I følge Kinge (2015) gir grenser trygghet. Tydelige rammer og kjærlig, vennlig grensesetting er viktig. Støtte barnet og sette grenser på en god og trygg måte beskrives av pedagog 1 i barnehage 2.

Informantene legger vekt på å dele opp barnegruppa i mindre grupper. De gir uttrykk for at det fungerer best, og det ser vi ute i barnehagene har god effekt. Urolige barn som lett kommer i konflikt med andre, fungerer mye bedre når det er færre å forholde seg til. Et ofte foreslått spesialpedagogisk tiltak i sakkyndig vurdering fra Pedagogisk Psykologisk tjeneste er å opprette lekegrupper. Både Holland (2013) og Ogden (2015) sier barn primært tilegner seg sosial kompetanse gjennom lek. Barnehagen er et godt egnet sted for arbeidet med å styrke barns sosiale kompetanse. I følge Melaas (2014) er leken grunnleggende i barns utvikling. Vi ser utviklingen av lekeferdigheter og sosial kompetanse hører sammen, og barnehagen blir en viktig arena. I leken utvikler barn sin evne til samspill, og lærer å ta

andres perspektiv. Å ha evne til å ta den andres perspektiv er et viktig grunnlag for sosial forståelse og kommunikasjon. Barn som gis mulighet til å øke sin lekekompetanse i en liten gruppe i barnehagen stimuleres til positiv utvikling sosialt. Det vi ser er viktig er god struktur og en tydelig og bevisst målsetning med lekegruppene. Den eller de voksne som leder gruppa må sette opp mål og innhold på forhånd, og underveis være tidvis tett på for å veilede og støtte barnet. Lekegruppe med vekt på språklig stimulering ser vi er et godt tiltak for barn som har utfordrende atferd, strever sosialt og har vansker med å uttrykke seg. I smågrupper gis det også muligheter for å jobbe aktivt og målrettet med utvikling av relasjoner. Barn med utfordrende atferd har ofte vansker med å få venner og opprettholde vennskap. Undersøkelsen viste at tiltak som å gi barna tid med positive aktiviteter enten bare sammen med en voksen og et annet barn, eller i liten gruppe hadde positiv effekt på bygging av gode relasjoner og føre til positive varige atferdsendringer. Dette støttes av Holland (2013) som legger vekt på å ha gode opplevelser sammen med barnet som tiltak, og som kan føre til varig atferdsendring i positiv retning.

Tydelige voksne som er tilstede, følger barna tett opp og har tydelige grenser vektlegges høyt. Styrer i barnehage 2 sier det som fungerer best er å følge barna tett opp, og være i forkant. Informantene nevner også spesielle metoder de har brukt for å hjelpe barn til bedre samhandling. En metode som trekkes frem er Circle of security. Denne såkalte trygghetssirkelen er en tilknytningsmodell som hjelper personalet til å se barnet innenfra, og forstå deres signaler bedre. Tilknytning går foran alt annet når det gjelder små barn (Brandtzæg, Torsteinsen og Øiestad, 2011). Ogden (2015) legger vekt på utvikling av trygg tilknytning til nære omsorgspersoner, og det handler om strukturert og planmessig opplæring i sosial kompetanse.

En annen metode som trekkes frem som nyttig er Psykologisk førstehjelp, grønne tanker, glade barn. Psykologspesialist Solveig Raknes har utarbeidet opplegget, og det brukes for å hjelpe barn å forstå vanskelige følelser, og videre bidra til positiv selvfølelse og bedre mulighet til å delta i sosialt samspill.

Metoder som Parent Management Trainig- Oregonmodellen, som har til hensikt å styrke samarbeidet mellom barn og voksne, og Steg for steg som er et treningsprogram for utvikling av sosial kompetanse, har også vært brukt i barnehagene vi hadde med i vårt utvalg. Flere informanter beskriver verdien av å gi mye oppmerksomhet på positiv atferd, og redusere så mye som mulig oppmerksomhet rettet mot negativ atferd. Dette støtter spesielt Oregonmodellen, og vi har sett det har god effekt. Det merkes godt i miljøet i barnehagen når

personalet mestrer å fokusere på det positive, og det fører til mindre “kjefting” og negative tilbakemeldinger til barn. Med hensyn til vår problemstilling, ser vi stor forskjell ut fra hvilket fokus personalet har i møtet med barna. Når voksne kjefter og har dårlig tid, ser vi barn mistrives og blir usikre, og den utfordrende atferden øker. I følge Kinge (2015) vil vi være med på å forsterke barns atferd med våre handlinger og uttrykk. *“Barn vil alltid utvikle sitt selvbilde i samspill med andre barn og voksne, og erfaringer som gjøres i dette samspillet vil danne grunnlag for barnets oppfatning av sin egen verdi og betydning”* (Kinge, 2015: 35). Drugli (2013) fremmer av stor betydning at barnehager benytter hensiktsmessige proaktive strategier for å fremme barns positive atferd, og hemme utvikling av negativ atferd. Barn med utfordrende atferd trenger forståelse, og å bli møtt på en positiv måte. Informantene vektlegger dette, og vi som veiledere ser også det som viktig.

5.2.3 Forutsetninger for å lykkes

Godt samarbeid i personalgruppa er en viktig forutsetning for å lykkes i arbeidet med utfordrende atferd. Det kreves et engasjert og stabilt personale som mestrer samkjøring og har en god dialog.” *Stabilitet og engasjement. Det er kjempeviktig*”, sier pedagog 1 i barnehage 2. *“Alle må gjennomføre tiltak på stort sett lik måte”*, uttaler pedagogen i barnehage 3. Å møte barna med utfordrende atferd på en mest mulig lik måte ser vi er viktig. Tydelige grenser gir trygghet, og utydelighet kan forvirre barn. Jevnlige møtepunkter i personalgruppa for å samkjøre sine reaksjonsmåter, er en faktor av stor betydning for å lykkes. Stabile personalgrupper med god dialog mestrer barn med utfordrende atferd på en bedre måte. Det er observasjoner vi har gjort gjennom vårt møte med mange ulike barnehager som veiledere. Informantene i vår undersøkelse støtter vår oppfatning ved å trekke frem de samme forutsetningene. Trygghet legges også vekt på i undersøkelsen. Det handler om viktigheten av et godt samarbeid, der klimaet tilsier åpenhet og mulighet for å gi hverandre tilbakemeldinger på jobben som gjøres. Samarbeide med eksterne veiledere er også en forutsetning for å lykkes. I kompliserte saker er det nødvendig med veiledning fra spesialpedagog, psykolog eller andre med kompetanse på utfordrende atferd. Den erfaring vi har som spesialpedagoger er også betydningen av å kunne se ting fra en annen synsvinkel, for videre å kunne hjelpe barnehagen til å komme ut av en vond sirkel.

Ressurser er et gjennomgående tema i undersøkelsen. Tilstrekkelig mange voksne i barnehagen med gode faglige kunnskaper og gode målsetninger for tiltakene er nødvendig. Stabilitet er en forutsetning som blir sagt av alle informantene. Som eksterne veiledere ser vi tydelig hvor viktig dette er. Samkjøring og god dialog mellom de voksne krever stabilitet. I

barnehager som er uheldige med mye fravær blant de voksne ser vi ofte at det blir svært vanskelig å følge opp de barna som sliter med utfordrende atferd. Når det kommer nye og ukjente voksne inn på avdelinga virker det uheldig på barna som er avhengig av en fast og trygg struktur. *“Sett fra barns perspektiv handler struktur om forutsigbarhet og konsekvens, at det vet hvilke reaksjoner de kan forvente seg, uavhengig av hvem av de voksne de samhandler med”* (Ogden 2015: 84).

Evaluering av tiltakene krever også stabilitet, kompetanse og god dialog mellom de voksne. Når barnehagen jobber etter en bestemt metode, eller følger opp et barn etter samkjørte tiltak, er det viktig å evaluere om det virker eller ikke. Styrer i barnehage 1 legger vekt på viktigheten av å evaluere, og sette i gang med et annet tiltak hvis det ikke fungerer. Som Ogden (2015: 84) sier: *“Strukturerte pedagogiske tiltak forutsetter et kompetent personale som kan lage retningslinjer for felles praksis, og som kan vurdere hvilken nytte en kan ha av standardiserte programmer”*.

5.2.4 Avgjørende om en metode og/eller et tiltak fungerer eller ikke

Gode nok ressurser personalmessig, og tid avsatt til samkjøring og evaluering er avgjørende om en metode og/eller et tiltak skal fungere eller ikke. Tydelig formidlet av styrer i barnehage 2: *“Alfa og omega at de voksne som står rundt barnet vet hva de skal gjøre til en hver tid, og er samkjørte”*. *“Selvfølgelig nok voksne, gode planer og struktur må til”*, i følge pedagog 1 i barnehage 1. Å jobbe over tid er også en forutsetning for å se en positiv utvikling ved fastlåste utfordringer i barnas atferd. Samkjøring slik at alle de voksne som står rundt barnet vet hva de skal gjøre, må være på plass. Våre informanter som har lang erfaring fra barnehage og barn med utfordrende atferd, vurderte disse faktorene tydelig som avgjørende. I vår rolle som eksterne veiledere ser vi også de samme forutsetningene må være til stede. Forutsigbare og samkjørte tilbakemeldinger og reaksjoner ser vi betyr mye for å kunne hjelpe barn som strever. Samtidig ser vi akkurat dette som de største utfordringene i en travel hverdag med store barnegrupper, sykdom og fravær. Det blir for lite tid til å snakke sammen for å opprettholde god samkjøring.

5.2.5 Hvordan barna blir møtt, og relasjon voksen-barn

Informantene svarte entydig at det har stor betydning hvordan barn blir møtt med hensyn til kvaliteten på relasjoner barn–voksen. Styrer i barnehage 2 mener måten barn blir møtt på av de voksne har tydelig betydning for relasjonen. Hun legger vekt på det som et voksenansvar, og i høyeste grad er det viktig med en positiv voksen i møtet med et barn med utfordrende

atferd. I følge Kinge (2015) betyr det mye hvordan de voksne opptrer, hvordan vi reagerer, og hvor vi har vårt oppmerksomhetsfokus i møte med barn som har utfordrende atferd. *“Våre holdninger og handlinger er med på å påvirke direkte det som skjer i barnet, og det som skjer mellom barnet og andre”* (Kinge, 2015: 18).

Barsøe (2010) uttrykker viktigheten av å bli møtt med anerkjennelse som en forutsetning for god læring og utvikling. Drugli (2013) sier det er særlig viktig å etablere gode relasjoner mellom barn og voksne i barnehagen.

Informantene trekker frem ulikheter i måten å møte barna på som et resultat i hvilken grad den voksne er trygg i sin rolle, har evne til tålmodighet, erfaring med utfordrende atferd og følger opp det som er satt opp som felles retningslinjer.

Vår erfaring stemmer overens med det undersøkelsen viser. Vi ser tydelig ulik kjemi mellom noen voksne og barn, og sammen med enkelte voksne viser barn en helt annen atferd enn sammen med andre. Trygge og sikre voksne med tydelige forventninger oppnår best resultater med barn som viser utfordrende atferd. Voksne i barnehagen som viser en positiv holdning og møter barnet med ekthet, varme og anerkjennelse fremmer positiv atferd hos barnet.

Informantene er også tydelig på at det hjelper overhodet ikke å kjefte. Det fører ikke til endring i positiv retning, heller stagnasjon og/eller mer uønsket atferd. Lav toleranse for utfordrende atferd og redsel for å miste kontroll over situasjonen, fører ofte til at de voksne føler seg provoserte, blir usikre, og reagerer på en måte som forårsaker opptrapping på atferden. I samhandlingssituasjoner påvirker deltakerne hverandre gjensidig. Derfor kan vi si den voksnes rolle i møtet er viktig. Negative forhold har vi på lik linje som informantene sett i de tilfeller der voksne ikke vet hvordan håndtere barnet, er uengasjert og utydelig i sin kommunikasjonsmåte. Voksne som er bevisst sin væremåte, møter barnet med varme, trygghet, forutsigbarhet og gode rutiner oppnår etter vår erfaring best resultat i arbeidet med barn med utfordrende atferd. Den ene av informantene uttrykte det på en fin måte ved å forklare det med ærlighet og ekthet fra den voksnes side. Man må møte barnet på en ekte måte, og vise at man liker det. Det ser vi som veiledere er viktig i høyeste grad.

5.3 Forebygging

Her vil vi drøfte resultatet av undersøkelsen som sier noe om forebygging, hva informantene mener er aller viktigst, og hvordan øke kompetansen i barnehagene for å møte barn med utfordrende atferd.

5.3.1 Forebygge og redusere utfordrende atferd

Undersøkelsen viser svært sammenfallende resultater hva som er viktig i forbyggingsøyemed. Det samme viste seg i forhold til å redusere utfordrende atferd som allerede er oppstått. Start tidlig med tiltak, ha gode rutiner og struktur, samt å vektlegge relasjonsbygging trekker alle informantene frem som betydningsfullt. Flere snakket om å ha klare rutiner for å be om ekstern hjelp, og det er viktig å se faresignalene tidlig. Ifølge Drugli (2013) må det helst handles tidlig når barn har atferdsvansker. Vi ser det derfor som viktig å starte tidlig med kartlegging og tiltak. Drugli sier også at de fleste barn som viser symptomer på atferdsvansker, får ikke hjelp fordi de voksne rundt barnet ikke vet hvordan barnets atferd og funksjon skal vurderes. Hvis utfordrende atferd har oppstått, bør det søkes hjelp og tiltak settes i gang tidlig i følge flere av informantenes utsagn. *“Tidlig intervensjon bør være lavterskeltilbud og rette seg mot foreldre og de ansatte i barnehagen”*(Ogden, 2015:91).

Å jobbe med metoder som vi har nevnt tidligere for å styrke barns sosiale kompetanse trekkes frem som forebygging. Det nevnes Steg for steg, dialog med vekt på barns medvirkning, og å organisere ulike aktiviteter i barnehagen i smågrupper. Å ha så gode rammer og rutiner som mulig med trygge, stabile voksne som gir en forutsigbar hverdag fremheves for å unngå økning i omfanget av utfordrende atferd. I vår funksjon som eksterne veiledere ser vi ulikheter i forhold til i hvilken grad barnehagene mester å ivareta disse forutsetningene. Et godt klima med gode rammer og stabilitet preger tydelig de barnehagene som mestrer å ivareta de ulike barns behov og utfordringer. Andre strever mer med sin struktur, rutiner og ofte mye utskifting i personalgruppa som fører til ustabilitet og lite forutsigbarhet. Vi ser at stadige utskiftninger i personalet virker negativt på etablering av gode og stabile relasjoner. Enkelte informanter trakk frem et stort ønske om å beholde de samme voksne over tid.

Informantene snakker om betydningen av å kunne se det enkelte barnet, men store barnegrupper og et ustabil personale nevnes ofte som en faktor som er til hinder i hverdagen. En stor frustrasjon kommer frem i de tilfeller personalet sliter med følelsen av å ikke mestre å ivareta alle barna på en god måte. Et ønske alle informantene våre gir uttrykk for er et stabilt personale med tilstrekkelig nok kompetente voksne til å møte det enkelte barns behov og

utfordring. Vår erfaring støtter informantenes utsagn. Betydningen av å starte tidlig for å hjelpe barn med utfordrende atferd er av stor betydning. Å jobbe aktivt med å styrke barns sosiale kompetanse har vi erfart har god effekt. Å dele barnegruppa opp i smågrupper anbefaler vi ofte som tiltak ute i barnehagene både for forebygge og redusere uønsket atferd.

5.3.2 Mest betydning i arbeidet med utfordrende barn

Sett i lys av vår problemstilling som var hvordan barn med utfordrende atferd blir møtt av de voksne i barnehagen, var vi interessert i å undersøke hva informantene mente var av størst betydning. Var det en utvalgt metode, et bestemt tiltak eller de voksnes væremåte? Vi fikk absolutt sammenfall hos alle informantene som vektla de voksnes væremåte som mest betydningsfullt. Det blir sett på som en forutsetning at de voksne ser det enkelte barn, og møter barna med respekt og anerkjennelse. Vi hadde tre styrere med i undersøkelsen, og alle trakk frem betydningen for det enkelte barn å bli sett av de voksne. Flere pedagogiske ledere definerte den voksnes væremåte som positiv når de hadde evne til å se det enkelte barnet og dets behov. Barsøe (2010: 60) trekker frem det voksne nærværet; *“Voksne som bruker sin erfaring, kunnskap og intuisjon til å tolke hva akkurat dette barnet trenger akkurat nå”*. Det handler om voksne som skjønner når et barn trenger å roes ned, en hånd å holde i, et oppmuntrende blikk eller å få sitte i et fang. Informantene trekker som sagt frem det å se barnet og dets behov og ikke være forutinntatt med en negativ holdning. En holdning som viser anerkjennelse og ekte vilje til å hjelpe blir positivt vektlagt i undersøkelsen som av stor betydning i møtet med barn som har utfordrende atferd. Kinge (2015: 58) omhandler begrepet ”å bli sett” på en måte som stemmer overens med det informantene har sagt, og det vi som veiledere legger vekt på:

- *Å bli sett i sine behov*
- *Å bli sett i sine bekymringer, vansker og i sin følelsesmessige tilstand*
- *Å bli sett bakenfor handlinger og væremåte*
- *Å bli sett for sine intensjoner og for sin innsats*

Vi vet at barns selvbilde utvikler seg i samspill med andre, både barn og voksne. De erfaringer barn gjør seg har stor betydning for hvordan de ser på seg selv. Har de bilde av seg selv som det slemme, bråkete og vanskelige barnet? Vi har møtt barn som har denne innstillingen og synet på seg selv. Hvordan kan vi hjelpe disse barna? Med mer negative tilbakemeldinger og korreksjoner? Kan vi hjelpe barnet til mestring og trivsel ved å fokusere på det positive og det som barnet faktisk får til? Vi mener det, og legger vekt på det i vår

veiledning av personalet. Det er våre holdninger og vår forståelse som er avgjørende for å hjelpe disse barna. Voksne som er tilstede og bryr seg på en ekte måte er det de barna med utfordrende atferd trenger mest. Så når alle informantene mente de voksnes væremåte har størst betydning, er det samsvar med vår erfaring som spesialpedagogiske veiledere. Barna med utfordrende atferd trenger omsorgsfulle voksne som er gode modeller og kompetente endringsagenter.

5.3.3 Veiledning og kompetanseheving

Både undersøkelsen og våre erfaringer forteller oss at personalet i barnehagene er positivt innstilt til veiledning fra eksterne veiledere. De fleste har erfaring fra veiledning knyttet til enkeltsaker, og uttrykker stor nytte av det. Det vi ser som veiledere, som stort sett bare kommer inn i enkeltsaker, er behov for å mer veiledning og kompetanseheving i forebyggingsøyemed. Da kunne vi hjulpet barnehagene mer både til å se symptomer på utfordrende atferd og gi dem mulighet til å starte tidlig med tiltak.

I de tilfellene vi er inne knyttet til enkeltsaker ser vi også behovet for å møte alle ansatte på en avdeling eller hele personalet samlet. For å gi best mulig veiledning eller opplæring mener vi det er en stor fordel å møte alle som jobber med barnet. Det dreier seg da ofte om å få diskutert det alle står i, og det er viktig i et holdningsskapende arbeid. Flere av informantene trakk frem som spesielt nyttig når hele avdeling- eller personalet får veiledning samlet. Altså viktigheten av samkjøring blir trukket frem også her. Felles veiledning gjør det enklere å gjennomføre tiltak på samme måte.

6.0 Oppsummering

Vi har i undersøkelsen ønsket å se på hvordan de voksne i barnehagene mestrer å hjelpe barn med utfordrende atferd for at de skal få en bedre hverdag i barnehagen. Vi gjennomførte intervju i tre barnehager for å innhente data til vår undersøkelse.

Det er jevnlig barn med utfordrende atferd rundt om i barnehagene som sliter og har problemer med lek og sosial samhandling sammen med andre barn. Disse har behov for tett oppfølging fra de voksne slik at de skal få en så god hverdag som mulig. Siden barnehagen er en arena hvor de fleste barn tilbringer mye tid har barnehagen en sentral rolle i møte med disse barna. Dette setter vår problemstilling for denne oppgaven i et dagsaktuelt lys.

I dette avsluttende kapittelet vil vi trekke frem noen av de mest sentrale funnene i denne undersøkelsen. Disse vil vi knytte opp mot vår problemstilling:

«Hvordan blir barn med utfordrende atferd møtt av de voksne i barnehagen?»

For å kunne svare på problemstillingen ble det i forkant formulert forskningsspørsmål. Disse vil vi nå besvare på bakgrunn av våre viktigste funn.

6.1 Refleksjoner rundt sentrale funn

Funnene i undersøkelsen står tydelig i sammenheng med våre erfaringer, observasjoner gjort i vår rolle som spesialpedagogiske veiledere, og de teoretiske forankringer som vi har lagt vekt på i denne oppgaven.

6.1.1 Hvordan er de ansatte i barnehagene med sin væremåte og holdninger med på å påvirke atferden til barn som sliter og har utfordrende atferd?

Når barna blir møtt på en positiv måte, med forståelse og varme fra de voksne ser vi ut fra funnene at det har positiv effekt på barna som sliter og har utfordrende atferd. De er lettere å ha med å gjøre, virker mer harmoniske og har et mer positivt samspill i kommunikasjonen med andre. I de tilfeller hvor disse barna blir møtt av voksne som tydelig viser sin irritasjon, er oppgitte og sinte, viser både funnene og det vi tidligere har observert at disse barna tester ut grensene på en helt annen måte. De utagerer mer, finner ikke roen og det bygger seg gjerne opp til mer konflikter som de har vanskelig for å komme ut av.

6.1.2 Har de voksne forståelse for bakgrunnen til barnas væremåte og blir problemene godt nok diskuterte i personalgruppa?

Informantene i oppgaven gir uttrykk for å ha veldig god forståelse for hva som kan være bakgrunnen til barnas væremåte. De trekker likevel fram at ikke alle voksne i sin barnehage har denne forståelsen, og at de ser det kan påvirke måten disse voksne møter barna på.

Informantene presiserer at dette kan gjelde både fast personal, vikarer og andre som har liten erfaring med å jobbe med barn, eller som ikke er bevisste nok i møte med disse barna. Det kommer videre klart frem gjennom funnene at problemene til disse barna kanskje ikke blir godt nok diskuterte i personalgruppa. I perioder går det tid mellom møtetidspunkter hvor hele avdelingspersonalet er samlet. Det er også mye annet som må diskuteres på møtene slik at manglende tid er en årsak til at utfordringene rundt disse barna ikke blir godt nok diskuterte både med hensyn til felles arbeidsmåter og hva som kan være bakgrunnen til den utfordrende atferden. Det er også sjelden disse problemene blir godt nok diskuterte på personalmøter med hele barnehagens personale tilstede.

6.1.3 Har personalet en felles strategi for hvordan det arbeides med barna i hverdagen, og settes det felles mål og evalueres disse fortløpende?

I våre funn kommer det frem at barnehagene ikke alltid har en felles strategi for dette arbeidet. Personalet vet at å ha en felles strategi er en forutsetning for å lykkes i møte disse barna, men i en hektisk hverdag i barnehagen er dette vanskelig å få til. I perioder hvor det er mye sykefravær blant personalet og ulike vikarer i barnehagen er det i enda større grad vanskelig å få til en felles strategi for dette arbeidet. Funnene viser at det er lettere å samkjøre personalet og til dels få til en felles strategi når det gis veiledning fra eksterne i forhold til det aktuelle barnet, enn at det lages en felles strategi på egen hånd innad i barnehagen. Når det gjelder felles mål og evaluering av disse lages det som regel tiltaksplaner i forkant av tilmelding til Pedagogisk Psykologisk Tjeneste. I etterkant av dette defineres mål i individuell læreplan, en plan som alle barn med sakkyndig vurdering og enkeltvedtak skal ha. Disse målene skal formelt evalueres i en halvårsrapport to ganger årlig, men det ser ut til å varierer om disse målene evalueres ytterligere.

6.1.4 Hvilken rolle spiller de ulike voksnes måte å møte barna på, og på hvilken måte spiller de voksnes holdninger og bakgrunn inn i møte med disse barna?

Funnene viser at dersom barna blir møtt med forståelse på en god måte har det en svært positiv effekt. Når barna møtes på uhensiktsmessige måter kan den utfordrende atferden øke, og de kommer inn i vonde sirkler som er vanskelige å bryte. De voksne må derfor være aktivt tilstede hele tiden, kunne følge opp og være i forkant av uheldige situasjoner samtidig som de legger til rette for positiv lek og aktiviteter som vil være med på å motvirke uheldig atferd og konflikter. Når det gjelder de voksnes holdninger og bakgrunn spiller dette i stor grad inn på møte med disse barna. Dette kan være ting de voksne selv har opplevd tidligere i livet, erfart ut fra arbeid med andre barn, ulik kompetanse eller opplæring og bevissthet. Voksnes usikkerhet, manglende kompetanse, bevissthet og erfaring med barn ser i stor grad ut til å virke inn på hvordan de møter disse barna.

6.1.5 Er det slik at barn med utfordrende atferd møter en mer regelstyrt pedagogikk som forverrer vanskene, og hva er rettferdighet i denne sammenheng?

Vi har gjennom funnene inntrykk av i hvilken grad barna møtes med en regelstyrt pedagogikk som forverrer vanskene, avhenger av hvilke voksne de møter. Voksne med bevissthet, som har gode holdninger og er reflekterte legger mer til rette i møte med disse barna utfra den enkeltes behov. De tilpasser regler og rutiner slik at det blir best mulig for barnet som sliter, og er samtidig bevisste på at tilrettelegging er viktig. Dette i motsetning til voksne som er mer rigide i hvordan de håndterer regler. Disse voksne har ofte liten forståelse for at det er årsaker til at barnet har det vanskelig, og de er gjerne også opptatte av at alt skal være rettferdig ut fra at samme type regler skal gjelde alle nesten uansett hvilken forutsetning en har.

6.2 Konklusjon

Gjennom teori, funn og erfaringer ser vi hvor viktig det er at barn med utfordrende atferd blir møtt på en god måte i barnehagen.

Det er av stor betydning hvordan barnehagene jobber med forståelse og styrking av barns sosiale kompetanse, selvfølelse og hvordan de kan møte barn med respekt. Barnehagene som har fokus på dette lykkes bedre i arbeidet med barn med utfordrende atferd.

Faktorer som tid og samkjøring i personalgruppa spiller en stor rolle. For å lykkes krever det at alle på avdelinga er samkjørte for å kunne møte barna på en god måte. Felles veiledning og

kompetanseheving for avdelingspersonalet eller hele barnehagen blir trukket frem som suksessfaktorer.

De voksnes væremåte har stor betydning. Dette hadde vi erfaring med fra tidligere, og gjennom funnene fått bekreftet fra alle informantene. Vi har fått bekreftet at barn med utfordrende atferd blir møtt på ulike måte i barnehagene. I mange tilfeller møtes barna på gode måter av voksne som ser og forstår, men det er ikke alle voksne som har like god forståelse i sitt møte med disse barna, og som ikke greier å møte dem like hensiktsmessig i hverdagen. De voksnes møte med barna kan derfor føre til enten positiv utvikling, stagnasjon eller forverring av vanskene. Ikke alle har de rette forutsetningene for å jobbe med disse barna. De kan mangle forståelse for barnas vansker og møter i noen tilfeller barna på lite hensiktsmessige måter. Oppmerksomheten rettes ofte mot barnas atferd, og mindre mot årsaken til denne.

Det kommer tydelig frem at barnehagene har en viktig rolle i arbeidet med barn med utfordrende atferd. Undersøkelsen viser at det er lettere å lykkes når en har tid og nok ressurser slik at de aktuelle barna kan følges tett, og barnegruppa deles i mindre grupper. Det er av betydning å ha mulighet for å legge til rette for lekegrupper for slik å øve på lek og styrking av sosial kompetanse. Informantene er samkjørte og flere trekker frem at det ofte er for lite ressurser til å kunne gjøre dette samt å følge barna tett, og det er vanskelig å samkjøre personalet for felles refleksjon og veiledning. Forståelse for barna og at de har det vanskelig har mye å si, men personalet har som regel lite informasjon om barns bakgrunn og hva som kan ligge bak og være årsaken til en utfordrende atferd. Videre har vi kommet frem til at de voksnes holdning er viktig, og det å kunne gi barna tid og vise dem respekt er viktige faktorer som må tas på alvor i arbeidet med barn med utfordrende atferd.

Som avsluttende kommentar tenker vi alle voksne i barnehagene må ha fokus på at barn ikke er vanskelige, men at de kan ha det vanskelig av ulike årsaker. En må se barna, opprette gode relasjoner og vise at man er glad i dem. Når den voksne ser verden gjennom barnets øyne, hvordan barnet egentlig har det og hvorfor ting blir som det blir, er mulighetene for positive endringer mer tilstede.

6.3 Veien videre

Det har vært givende å jobbe med dette datamaterialet, og oppgaven har gitt gode svar og bekræftelser rundt oppfølgingen av barn med utfordrende atferd i barnehagen. På bakgrunn av tidligere erfaringer kom ikke funnene overraskende på oss. De bekrefter i stor grad at

voksenrollen er viktig, og at vi i vårt arbeid fremover må ha et enda større fokus på dette når vi veileder med hensyn til barn med utfordrende atferd i barnehagene.

Litteraturliste

Barnehageloven (2013) Opplæring og utdanning.

Barsøe, Lise (2010) *Ville og stille barn i barnehagen, Veier ut av låste atferdsmønstre*. Kommuneforlaget AS, Oslo.

Brandtzæg, Ida (2013) *Se barnet innenfra*. Kommuneforlaget AS, Oslo.

Brandtzæg, Ida, Lars Smith og Stig Torsteinsen. (2011) *Mikroseperasjoner, Tilknytning og behandling*. Fagbokforlaget.

Dalen, Monika (2011) *Intervju som forskningsmetode*. Universitetsforlaget. Oslo.

Dalland, Olav (2007) *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Gyldendal. Oslo.

Drugli, May Britt (2013) *Atferdsvansker hos barn. Evidensbasert kunnskap og praksis*. Cappelen Damm Akademisk.

Fuglseth, Kåre (i bok kap. 19), *Vitenskapsteori og hermeneutikk* s 256-275, Fuglseth, Kåre og Kjell Skogen(red), (2006) *Masteroppgave i pedagogikk og spesialpedagogikk. Design og metoder*. Cappelen Akademisk forlag. Oslo.

Fuglseth, Kåre og Kjell Skogen (2006) *Masteroppgave i pedagogikk og spesialpedagogikk. Design og metode*. Cappelen Akademisk Forlag. Oslo.

Holland, Hanne (2013) *Varig atferdsendring hos barn*. Gyldendal Norsk forlag AS.

Johnsen, Gisle (i bok kap. 10), *Intervjuet* s.118-131, Fuglseth Kåre og Kjell Skogen. (red) (2006) *Masteroppgave i pedagogikk og spesialpedagogikk. Design og metode*. Cappelen Akademisk forlag. Oslo.

Kinge, Emilie (2015) *Ufordrende atferd i barnehagen*. Gyldendal Norsk forlag AS.

Kvale, Steinar (2005) *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Akademisk. Oslo.

Kvale, Steinar og Svend Brinkmann (2009). *Det Kvalitative forskningsintervju* 2 utgave. Gyldendal Akademisk. Oslo.

Kvelling, Øyvind (2012) *Oppvekstmiljø og sosialisering*. Gyldendal Norsk forlag AS.

Melaas, Terje (2014) *Kampen om leken, Ansvar og muligheter i barnehagen*. Kommuneforlaget AS, Oslo.

Midthassel, Unni Vere Bru, Edvin Ertesvåg, Sigrun K og Erling Roland (2011) *Sosiale og emosjonelle vansker*. Universitetsforlaget.

Ogden, Terje (2015) *Sosial kompetanse og problematferd blant barn og unge*. Gyldendal Norsk forlag AS.

Powell, Bert, Glen Cooper, Kent Hoffmann og Marvin Bob. (2015) *Trygghetssirkelen – en tilknytningsbasert intervensjon*. Gyldendal Norsk forlag AS.

Raknes, Solveig (2010) *Psykologisk førstehjelp*. Gyldendal akademisk.

Rammeplan for barnehages innhold og oppgaver (2006). Kunnskapsdepartementet.

Skogen, Kjell (i bok kap. 5), Case – forskning s. 52-64, Fuglseth Kåre og Kjell Skogen (red) (2006). *Masteroppgave i pedagogikk og spesialpedagogikk. Design og metode*. Cappelen Akademisk forlag. Oslo.

Spesialundervisning (2009) *Veileder til opplærings om spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning*. Utdanningsdirektoratet.

Temahefte om barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen (2011)
Kunnskapsdepartementet.

Thagaard, Tove (2003) *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget.

Vedeler, Liv (2007) *Sosial mestring i barnegrupper*. Universitetsforlaget. Oslo.

Vedeler, Liv (2009) *Observasjonsforskning i pedagogiske fag. En innføring i bruk av metoder*. Gyldendal akademiske. Oslo.

Vedleggoversikt

Vedlegg 1: Søknad om tillatelse til å utføre forskningsintervju	s	66
Vedlegg 2: Å stille som informant til intervju	s	67
Vedlegg 3: Samtykkeerklæring	s	68
Vedlegg 4: Intervjuguide	s	69

Vedlegg 1

Barnehagesjef

Bødø Kommune

09.06.2015

SØKNAD OM TILLATELSE TIL Å UTFØRE FORSKNINGSINTERVJU

Vi er to studenter ved Masterstudiet i Tilpasset opplæring ved Universitetet i Nordland.

Vi har vår yrkesutdanning fra barnehagesektoren, som førskolelærere, pedagogiske ledere og spesialpedagoger.

I vårt arbeid ute i barnehagene møter vi ofte barn med utfordrende atferd. Vi har i vår oppgave valgt å se på hvordan førskolelærere og øvrig personale arbeider for å hjelpe disse barna til å få en bedre hverdag i barnehagen. Vi vil legge vekt på hvordan de ansatte i barnehagen med sin væremåte og holdninger er med på å påvirke atferden til barn som sliter og har en utfordrende atferd. Vi ønsker å finne ut hvilke faktorer som bidrar til en positiv utvikling med mål om at dette kan tas enda tydeligere med i den veiledningen vi gjennom vårt arbeid gjør ute i kommunale og private barnehager i kommunen.

Vår problemstilling er:

Hvordan blir barn med utfordrende atferd møtt av de voksne i barnehagen?

I forbindelse med vår masteroppgave ønsker vi å intervju tre styrere og seks pedagogiske leder i barnehager i kommunen.

Vi søker herved om tillatelse til å utføre våre intervjuer.

Vi håper på et raskt og positivt svar.

Med vennlig hilsen

Anne Bakkerud og Siv Rødland

Spesialpedagoger

Fagteamet

Vedlegg 2

Anne Bakkerud og Siv Rødland

Bodø Kommune

17.06.2015

Til pedagogisk leder og styrer i..... barnehage.

Å stille som informant til intervju

Vi holder for tiden på med masterstudiet i Tilpasset opplæring ved Universitetet i Nordland. I vår masteroppgave kommer vi til å skrive om barn med utfordrende atferd og de voksnes holdninger i barnehagen.

Vi ønsker gjerne å få lov til å intervju deg. Under intervjuet ønsker vi å få informasjon og kunnskap om dette temaet ved å stille ulike spørsmål som vi på forhånd har formulert. Vi ønsker ikke informasjon om enkelt barn, men om barn med utfordrende atferd generelt, og hva du som voksen tenker om arbeidet rundt disse barna.

Intervjuet regner vi med vil ta ca. en halv time. For å få med alt som blir sagt ønsker vi å ta intervjuet opp på lydbånd. Ingen vil få lytte til lydbåndet, intervjuet vil bli skrevet ned og ditt navn vil bli erstattet med kodeord. Det nedskrevne intervjuet vil deretter oppbevares på egen datamaskin sammen med andre intervjuer. Kunnskapen vi trekker ut av intervjuene vil systematiseres og brukes som grunnlag for vår masteroppgave. Så snart masteroppgaven er sensurert og godkjent vil alle data bli slettet.

Å stille som intervju er frivillig, og vi understreker at man når som helst kan trekke seg fra prosjektet uten å måtte oppgi årsak. Som forskere er vi underlagt taushetsplikt, og alle data vil bli behandlet konfidensielt.

Mvh

Anne Bakkerud og Siv Rødland

Vedlegg 3

Samtykkeerklæring fra pedagogisk ledere og styrere i forbindelse med intervju som skal brukes i masteroppgave

Prosjektledere: Anne Bakkerud og Siv Rødland
Tlf 41503856 og 93614541
Masterstudenter i Tilpasset opplæring
Universitet i Nordland

Veileder: Jan Birger Johansen, Universitetet i Nordland

Formål: Formålet med undersøkelsen er å få informasjon om hvordan de voksne i barnehagene arbeider i forhold til barn med utfordrende atferd.

Jeg samtykker i at Siv Rødland og Anne Bakkerud får intervju meg om mitt arbeid i forhold til barn med utfordrende atferd. Jeg kan når som helst trekke meg fra undersøkelsen og få alle opplysninger om meg slettet.

Dato:..... Sted:.....

Barnehagens navn

og adresse:.....

Pedagogisk leders navn:.....

Styrers navn:.....

Vedlegg 4

Intervjuguide

1. Hva legger du i begrepet utfordrende atferd?
2. Hva kjennetegner et barn med utfordrende atferd for deg?
3. Hva tror du de voksne i barnehagen opplever som den vanskeligste atferden å håndtere?
4. Hva kan være årsaken til at denne atferden blir så vanskelig å håndtere?
5. Hva tror du den utfordrende atferden er uttrykk for?
6. Hvordan tror du det er viktig å møte barn som utviser utfordrende atferd?
7. Hvilke metoder og/ eller tiltak bruker du for å hjelpe barn med utfordrende atferd.
8. Hvilke av de metodene og/ eller tiltakene som du har erfaring med synes du fungerer best for barn med utfordrende atferd?
9. Hva er forutsetningen for at akkurat disse metodene eller tiltakene skal fungere?
10. Hva er det som avgjør om en metode og/ eller et tiltak fungerer eller ikke?
11. Ser du i ditt arbeid forskjell på hvordan de voksne møter disse barna på, og ser du ut fra dette ulikheter med hensyn til relasjonen barn – voksen?
12. Hvordan mener du vi kan forebygge utfordrende atferd, og hvordan mener du vi kan redusere utfordrende atferd som allerede er oppstått?
13. Hva er etter din mening det aller viktigste når det gjelder arbeidet med utfordrende atferd? (Eks tiltak, en bestemt metode eller de voksnes væremåte)
14. Hvordan arbeider barnehagen for å øke kompetansen hos personalet for barn med utfordrende atferd?
15. Er temaet barn med utfordrende atferd noe som jevnlig diskuteres på møter innad i barnehagen?
16. Gis det veiledning til assistenter og øvrig personalet i forhold til hvordan følge opp disse barna på en felles måte?